

Novovjekovni razvoj naselja u Moslavini

Prebeg, Karla

Master's thesis / Diplomski rad

2022

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Zagreb, Faculty of Croatian Studies / Sveučilište u Zagrebu, Fakultet hrvatskih studija**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:111:856149>

Rights / Prava: [In copyright](#)/[Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-08-09**

Repository / Repozitorij:

[Repository of University of Zagreb, Centre for Croatian Studies](#)

SVEUČILIŠTE U ZAGREBU
FAKULTET HRVATSKIH STUDIJA

Karla Prebeg

**NOVOVJEKOVNI RAZVOJ NASELJA U
MOSALVINI**

DIPLOMSKI RAD

Zagreb, 2022.

SVEUČILIŠTE U ZAGREBU
FAKULTET HRVATSKIH STUDIJA
ODSJEK ZA POVIJEST

KARLA PREBEG

**NOVOVJEKOVNI RAZVOJ NASELJA U
MOSALVINI**

DIPLOMSKI RAD

Mentor: izv. prof. dr. sc. Darko Vitek

Zagreb, 2022.

SAŽETAK

Ovaj rad proučava novovjekovni razvoj naselja u Moslavini na primjeru naselja Popovače, Ivanić Grada i Kutine. U radu se opisuje i prikazuje razvoj navedenih naselja s obzirom na situaciju koja je obilježila to razdoblje (promjena vladajuće kuće, porast osmanlijske opasnosti, obnova nakon povlačenja Osmanlija). U suvremenoj svjetskoj i hrvatskoj literaturi ne postoji rad koji bi na jednome mjestu objedinio razvoj ovih naselja te prikazao njihovu ulogu u novovjekovnom vremenu. Stoga ovaj diplomski rad kao cilj ima upravo dati prikaz razvoja tih naselja u razdoblju novoga vijeka.

KLJUČNE RIJEČI: novi vijek, Moslavina, Popovača, Ivanić Grad, Kutina, Osmansko Carstvo

ABSTRACT

This paper studies the modern development of settlements in Moslavina on the example of Popovača, Ivanić Grad and Kutina. The paper describes and presents the development of these settlements with regard to the situation that marked that period (change of the ruling house, the rise of Ottoman threat, the reconstruction after the withdrawal of the Ottomans). There is no work in contemporary world and Croatian literature that would unite the development of settlements in one place and show their role in that time. Therefore, the aim of this paper is to give an overview of the development of these settlements in the new century.

KEY WORDS: early modern age, Moslavina, Popovača, Ivanić Grad, Kutina, Ottoman Empire

SADRŽAJ

1. Uvod	1
2. Hrvatska u novome vijeku	3
2. 1. Petnaesto i šesnaesto stoljeće	3
2. 2. Sedamnaesto stoljeće	7
2. 3. Osamnaesto stoljeće	8
3. Moslavina	10
3. 1. Naziv »Moslavina«	10
3. 2. Povijest Moslavine do novoga vijeka	10
4. Novovjekovni razvoj Popovače	13
4. 1. Popovača u 16. stoljeću	14
4. 2. Popovača u 17. stoljeću	15
4. 3. Popovača u 18. stoljeću	15
5. Novovjekovni razvoj Ivanić Grada	18
5. 1. Ivanić Grad u 16. stoljeću	20
5. 2. Ivanić Grad u 17. stoljeću	22
5. 3. Ivanić Grad u 18. stoljeću	24
6. Novovjekovni razvoj Kutine	26
6. 1. Kutina u 16. stoljeću	26
6. 2. Kutina u 17. stoljeću	27
6. 3. Kutina u 18. stoljeću	28
7. Urbani razvoj moslavačkih naselja	30
8. Zaključak	33
Popis literature	

1. Uvod

Svako od povijesnih razdoblja ima svoj početak i kraj, međutim kada se uđe u dublje razmatranje i proučavanje povijesti uočava se kako je nemoguće odrediti točan početak i kraj nekoga povijesnog razdoblja. Svako povijesno razdoblje sa sobom nosi neke karakteristike po kojemu ga prepoznajemo i prema kojima znamo o kojem razdoblju govorimo. Tako prapovijest, koja traje do otkrića pisma 3 500. g. pr. Kr., proučava prvoga čovjeka, njegov napredak i razvoj te kulture i umjetnost koje je razvio da bi si olakšao život. Stari vijek, od 3 500. g. pr. Kr. do 476. godine, razdoblje je antike, razdoblje proučavanja grčke i rimske kulture, načina života i društveno-političkog uređenja. Nakon antike, takozvanog zlatnog doba, dolazi srednji vijek koji traje od pada Zapadnog Rimskog Carstva (476. godine) do 1492. godine i otkrića Amerike. Novi vijek omeđen je otkrićem Amerike i krajem Prvog svjetskog rata 1918. gode. U hrvatskoj povijesti, novovjekovno razdoblje je razdoblje koje obilježava osmanska opasnost, ali i procvat države i razvoj građanstva te stvaranje novog poretka koji će odrediti tijek događaja u drugoj polovici 20. stoljeća i suvremenom dobu.

Ovaj diplomski rad bavi se razdobljem novoga vijeka, odnosno novovjekovnim razvojem naselja u Moslavini. Ovo dugo vremensko razdoblje popraćeno je mnogim događajima koji su odredili povijesni razvojni put, ali i vrijeme u kojem je stvoren svijet kakvog danas poznajemo. Međutim, postavlja se pitanje određenja trajanja novoga vijeka, odnosno njegova početka i kraja. Osim 1492. godine postoji još nekoliko važnih povijesnih trenutaka koji se mogu uzeti kao početak novoga doba. Tako se kao mogućnosti navode 1453. godina kada je došlo do pada Carigrada, nadalje 1494. i početak talijanskih ratova, ali i 1517. koju je obilježio Martin Luther te razvoj i širenje protestantskih ideja. Kraj razdoblja obilježen je velikom prekretnicom u ljudskoj povijesti, krajem Velikog rata 1918. nakon kojega se pretpostavljalo da za Europu i cijeli svijet kreće novo i bolje vrijeme, vrijeme obnove, napretka i razvoja ili pak, francuskom revolucijom kao simboličnom prekretnicom. Razdoblje novoga vijeka u Hrvatskoj prepuno je raznih i burnih događanja koja su ostavila svoj trag u svim sferama i na svim poljima društveno-političkog života. Razdoblje osmanlijskih napada i osvajanja po Hrvatskoj najteže je razdoblje hrvatske povijesti kada je ona teritorijalno bila najmanja te je njen opstanak u jednome trenutku bio upitan. Prestankom turske opasnosti dolazi do ponovnog naseljavanja oslobođenih područja, na kojima se sada osnivaju nova naselja koja u nadolazećim stoljećima sve više rastu i razvijaju se te postaju važan dio hrvatskog gospodarstva. Kao primjer novovjekovnog razvoja naselja u ovome radu izneseni su razvojni putevi Popovače, Ivanić Grada i Kutine, kao centara regije Moslavina.

Cilj ovoga rada upravo jest prikazati razvoj glavnih moslavačkih naselja u razdoblju novoga vijeka. Koje su glavne odrednice pojedinih stoljeća u kojemu naselju, po čemu se njihov razvoj razlikuje, a po čemu je sličan. Koliki su utjecaj na razvoj Popovače, Ivanić Grada i Kutine imale Osmanlije te ovisi li kasnije razvoj ovih naselja o razdoblju osmanskih osvajanja. S obzirom da se ova naselja nalaze na suprotnim stranama Moslavine, Ivanić na zapadu, Kutina na istoku, a Popovača u središtu Moslavine, postavlja se pitanje utječe li geografski položaj na razvoj tih naselja.

Kao primarnu literaturu za izradu ovoga rada koristila sam preglede povijesti pojedinih naselja. Za Popovaču sam koristila knjigu *Popovača grad usred Moslavine* Dragutina Pasarića. Povijest Ivanić Grada opisana je u knjizi *Ivanić-Grad: prošlost i baština*, a povijest Kutine u zborniku radova koji su jednostavno nazvani *Kutina*.

Uključujući uvod i zaključak, rad se sastoji od osam poglavlja. Prvo poglavlje rada predstavlja uvod u rad. U drugome poglavlju opisana je novovjekovna povijest i događaji na prostoru Hrvatske i to kroz tri stoljeća 16., 17. i 18. stoljeće. U idućem, trećem poglavlju, opisana je regija Moslavina, njezino ime te njena povijest, izuzev razdoblja novoga vijeka. Četvrto, peto i šesto poglavlje opisuju novovjekovni razvoj naselja Popovače, Ivanić Grada i Kutine, kao centara moslavačke regije. U osmome poglavlju prikazan je urbani razvoj moslavačkih naselja. Rad završava zaključkom te detaljnim popisom korištene literature.

2. Hrvatska u novome vijeku

Teritorij Hrvatske u novome vijeku značajno se razlikuje od teritorija Hrvatske u srednjemu vijeku. Promjene koje su se događale bile su velike, a najveće su se dogodile dolaskom i porastom osmanske opasnosti, koja je u nadolazećem razdoblju postala ključan problem svih aspekata društva i života novovjekovne Hrvatske. O teritorijalnom ustrojstvu i podjeli hrvatskog teritorija Ferdo Šišić (2004: 251) piše „U to se doba nekoć jedinstveno hrvatsko kraljevstvo razdvojilo u dva zasebna teritorija: na Hrvatsku s Dalmacijom i na Slavoniju. Dalmaciju su sačinjavali u početku poznati nam otoci i primorski gradovi, a Hrvatsku sva zemlje između Neretve, Vrbasa, Gvozda (Kapele), Kupe i mora od Trsata do ušća Neretve; pod Slavonijom pak počeo se od prve polovice XIII st. razumijevati samo onaj dio hrvatske zemlje koji se nalazio između Gvozda (Kapele), Drave, porječja donje Une, Vrbasa i Bosne, nazivajući se najprije banovinom (*banatus*), zatim hercegovinom (*ducatus*) i najzad od vremena naslovnoga galičkog kralja Kolomana kraljevinom (*regnum*)“.

2. 1. Petnaesto i šesnaesto stoljeće

„Hrvatska povijest u drugoj polovici 15. stoljeća, na izmaku srednjovjekovlja, obilježena je rastućom osmanlijskom opasnošću i pluralizmom vlasti na hrvatskome povijesnom području. Ne samo što je Venecija osvojila najveći dio obale i otoka od Istre do Korčule (posljednji je pod vlast duždeva 1480. pao Krk) nego su i hrvatske zemlje pod ugarsko-hrvatskim kraljevima bile podijeljene na Kraljevstvo Dalmacije i Hrvatske i *regnum* Slavoniju, a na krajnjem jugu Dubrovačka Republika nastavila je graditi samostalnost, kolebajući se između vladara u Budimu i Carigradu. Središnji dijelovi Istre bili su u rukama Habsburgovaca, kao i grad Rijeka, a istočni dio savsko-dravskoga međuriječja bio je izravno podređen ugarskoj kruni. Dva sabora i dva bana (hrvatski i slavonski) morali su, među ostalim, posvećivati sve veću pozornost obrani od Osmanlija“ (Budak 2007: 9). Težak položaj i podređenost stranome vladaru i vladajućoj kući, obilježja srednjovjekovne Hrvatske, prenesena su u novi vijek. Na početku novoga vijeka na hrvatskom se prijestolju nalazio Matija Korvin. Upravo razdoblje njegove vladavine predstavlja prekretnicu između dvaju razdoblja hrvatske povijesti. Na svome dvoru Matija je poticao razvoj humanizma i renesanse što se kasnije, preko pripadnika dvorskog kulturnog kruga, proširilo i na hrvatske krajeve. Druga važna odrednica Korvinove vladavine jest pojava osmanlijske opasnosti s istoka. Matija Korvin bio je prvi vladar koji je pokušao organizirati obranu hrvatskoga prostora od Osmanlija i to osnivanjem Senjske kapetanije te Jajačke i Srebreničke banovine. „Uspostava tog sustava, iako drugačijeg od kasnije Vojne krajine, ipak je bila njezin svojevrsni začetak. Težeći centralizaciji vlasti, uspostavom stajaće vojske,

oslanjanjem na gradove te slabljenjem magnata (Frankopanima otima Senj, slama Vitovce), kralj je navijestio način vladavine svojih kasnijih nasljednika, Habsburgovaca“ (Budak 2007: 14). Međutim, do dolaska Habsburške dinastije na hrvatsko prijestolje proteći će niz teških godina za Hrvatsku i Slavoniju. Te godine karakteriziraju slabi i nepouzdana vladari koji nisu pronašli dobar i učinkovit način za obranu Hrvatske i Slavonije od osmanske opasnosti pa će tako upravo Osmanlije biti glavni razlog loše situacije u Hrvatskoj.

Posljedica stalnih osmanskih prodora i osvajanja hrvatskog teritorija bila je i pojava krize gradskoga života. Takva kriza zahvatila je područje Slavonije, a očitovala se kroz gospodarsko i demografsko slabljenje te gubljenje osobnih sloboda mnogih građana. Kao posljedica svih tih kretanja talijanski i njemački trgovci, koji su boravili u Slavoniji, sada su prisiljeni napustiti je, što posljedično dovodi do slabljenja gospodarske i trgovačke aktivnosti na području Slavonije. Političkim životom Slavonije upravljale su velikaške obitelji, tako zvani magnati, koji su često trajali samo jednu generaciju te zbog toga nisu mogli napraviti značajnije promjene u političkom i društvenom životu. Osim takvih velikaških obitelji, još uvijek su postojali i stari, jaki i uspješni velikaški rodovi, poput Zrinskih i Frankopana, koji su pod svojom vlašću imali područja diljem Hrvatske. Osim visokoga plemstva, u ovome razdoblju uzdizati se počinje i srednje plemstvo, koje u Slavoniju dovode Matija i Ivaniš Korvin. Sloj nižeg plemstva, koje je već otprije živjelo na području Slavonije okupljeno u plemićke općine, sada polako gubi svoj plemićki status te postaju podložni visokom plemstvu, odnosno magnatima.

Većinsko stanovništvo u Slavoniji činili su kmetovi i ostali zavisni seljaci. Njihov položaj u novome vijeku uvelike se promijenio s obzirom na položaj koji su imali u srednjemu vijeku. Sve do 16. stoljeća bogati sloj seljaštva bavio se trgovinom, kada su zbog refeudalizacije potisnuti iz te djelatnosti. „Njihova borba za očuvanje »starih prava« i aktivniju ulogu u životu zemlje dovest će do niza buna kojima će se povremeno pridruživati i nezadovoljni građani iz obespravljenih trgovišta, ali i stanovnici pograničnih krajeva, kojima vojna služba nije donijela željeno rasterećenje od feudalnih podavanja“ (Budak 2007: 9-10).

Život u Hrvatskoj imao je neke sličnosti, ali i dosta razlika sa životom u Slavoniji. Kako je ranije navedeno, u teritorijalni sastav Hrvatske ulazili su i dalmatinski gradovi te primorski otoci sve do ušća Neretve. U novome vijeku upravo to područje Dalmacije postaje problematično te ga Hrvatska polako gubi u korist Venecije koja postupno zauzima sve važne gradove i otoke na istočnoj jadranskoj obali. Od svih hrvatskih primorskih gradova samo se Senj razvio u jako gospodarsko i trgovačko središte, a kasnije Senj postaje i vojno središte (Senjska kapetanija). Vodeća gospodarska djelatnost ovog dijela Hrvatske, ali i ovog

vremenskog razdoblja bila je trgovina. „Iz pomorskih su luka trgovački putovi vodili prema Slavoniji i Ugarskoj, omogućujući razvoj trgovine u kojoj su sudjelovali svi društveni slojevi“ (Budak 2007: 10).

Vlast u Slavoniji bila je podijeljena između visokog, srednjeg i nižeg plemstva. U Hrvatskoj su vlast u svojim rukama, kao temeljna društvena grupa, držali plemeniti rodovi i velikaške obitelji. Oni su bili glavni poticatelji i nositelji sveg gospodarskog i kulturnog života, ali i glavni nositelji obrane hrvatskog teritorija od Osmanlija. Zbog slabosti vladara, koji su na hrvatsko prijestolje došli nakon Matije Korvina, ključne osobe za obranu Hrvatske od Osmanlija postaju velikaši i magnati. Među njima najviše se ističu Ivan Karlović i Petar Berislavić. „Ivan Karlović u drugoj polovici vladavine Jagelovića postaje ključnom osobom u obrani Hrvatske. Budući da su njegovi posjedi bili u Ravnim kotarima i Lici, bio je osobno najviše zainteresiran za obranu hrvatske granice. (...) Uz Karlovića, druga jednako važna osoba toga razdoblja bio je Petar Berislavić, prelat, diplomat i ratnik. (...) Iako se i on susretao s financijskim teškoćama s kojima je bio suočen Karlović, Berislavić je uspio zadržati šest godina nepromijenjenu crtu razgraničenja prema Osmanlijama“ (Budak 2007: 17). Pojedinci poput Karlovića i Berislavića bili su svojevrsna nada hrvatskomu narodu, koji je nakon smrti Matije Korvina bio prepušten sam sebi te je sam morao pronaći način da se obrani od Osmanlija. Hrvatsko stanovništvo pouzdalo se u magnate koji su bili pravi gospodari Hrvatskog Kraljevstva i koji su u svojim rukama držali svu vlast. Do promjene u strukturi vlasti dolazi osnivanjem Senjske kapetanije pomoću koje je uspostavljena teritorijalna kraljeva vlast. Smrcu Matije Korvina magnati ponovo preuzimaju vlast i obranu u svoje ruke.

U 16. stoljeću događa se važna promjena po pitanju teritorijalnog ustroja Hrvatske i Slavonije. „Sve do druge polovice XVI stoljeća još su se razlikovala oba upravna teritorija: *regnum Dalmatiae et Croatiae* i *regnum Sclavoniae*. Ali potkraj istog stoljeća stopiše se oni u jednu političko-upravnu cjelinu kao *regnum Dalmatiae, Croatiae et Sclavoniae*, a taj se diplomatski naziv održa sve do 1918.“ (Šišić 2004: 349-350). Stapanje Dalmacije i Hrvatske sa Slavonijom u jednu teritorijalnu jedinicu uvelike je olakšalo organiziranje obrane od Osmanlija jer je sada ban, kao čelna osoba, bio zadužen za cijeli teritorij od Slavonije do Dalmacije. Međutim, u tom istom stoljeću Osmanlije su na hrvatskom teritoriju ostvarile značajne pomake i osvojile velik dio teritorija. „Pod sve jačim pritiskom i naletima osmanske vojske, iscrpljena i osiromašena Hrvatska je potkraj 16. stoljeća svedena na ostatke ostataka (*reliquiae reliquiarum*). Izgubila je dvije trećine svoga prostora i više od polovice stanovništva. Glad i neimaština njezina su životna stvarnost, a ratovanje protiv Osmanskog Carstva postaje zanimanje većine stanovnika“

(Mažuran 1998: 10). U razdoblju te velike krize i teritorijalne rascjepkanosti Hrvatske ostaje upražnjeno i hrvatsko prijestolje te sada glavno političko pitanje postaje tko će naslijediti Ludovika II. Jagelovića. Hrvatski velikaši podijelili su se između dva pretendenta: prvi je bio Ferdinand Habsburški, a drugi Ivan Zapolja. Na Novu godinu 1527. u gradu Cetinu sastali su se hrvatski velikaši i plemići te su za svog novog kralja izabrali Ferdinanda Habsburškog. Na tom saboru Ivana Zapolju za hrvatskog kralja podržali su jedino Frankopani, ali s obzirom da su oni bili u manjini izbor je pao na Ferdinanda. Kako bi pridobio hrvatske velikaše na svoju stranu Ferdinand im je obećao pomoć u borbi protiv Osmanlija. „Ferdinand se obvezuje, da će na obranu Hrvatske uzdržavati o svome trošku 1 000 konjanika i 200 pješaka, od kojih će 800 konjanika bit porazdijeljeno među prisutnu hrvatsku gospodu. Pored toga još se Ferdinand obvezuje da će vazda držati spremnu oveću vojsku na obranu Hrvatske u Kranjskoj i potvrditi sva stara prava kraljevine Hrvatske i privilegija njenih staleža“ (Šišić 1938: 111-112). Obećanja koja je dao hrvatskim velikašima Ferdinand nije ispunio te su se velikaši i hrvatski narod pobunili protiv vladara, ali bezuspješno. Hrvatska će od 1527. sve do 1918. godine biti sastavni dio Habsburške Monarhije, kasnije Austro-Ugarske Monarhije, a na čelu države nalazit će se dinastija Habsburg.

Kao izravna posljedica osmanlijskih osvajanja javlja se problem migracija i doseljavanja novog, nehrvatskog, stanovništva na osvojena područja. Hrvatsko stanovništvo bilo je prisiljeno bježati pred osmanskim naletom te je ostavljalo svoje domove i svoju zemlju te se sve više povlačilo prema unutrašnjosti i sjeveru zemlje. Na područja koja su osvojili, a na kojima su bili domovi hrvatskog stanovništva, Osmanlije naseljavaju novo stanovništvo. „Na osvojenom prostoru Hrvatske, osmanske su vlasti naseljavale skupine Srba i Vlaha, uključivale ih u pomoćne vojne redove da ratuju protiv Hrvata, zbog čega su bili oslobođeni nekih davanja i poreza. Njihova naselja blizu granice postaju sjedišta razbojničkih družina koje odvođe ljude, otimaju stoku i napadaju iz zasjeda, prema kojima se osmanske vlasti blagonaklono odnose. Ovisno o rasporedu snaga i sigurnosti radi, skupine doseljenika prelaze i na hrvatsku stranu i nastavljaju se boriti protiv Turaka“ (Mažuran 1998: 10). Takva prisilna iseljavanja hrvatskog stanovništva i doseljavanja stranog stanovništva značajno su promijenila etničku sliku hrvatskih zemalja koje su potpale pod osmansku vlast. Kako bi pospješili i ojačali graničnu crtu i crtu obrane od Osmanlija, vladar počinje osnivanje jedinstvene teritorijalne strukture koja će postati poznata kao Vojna krajina.

Vojna krajina, sustav obrane od Osmanlija na teritoriju Hrvatske, bio je ključan čimbenik za uspješnu obranu od Turaka. Prije ustrojstva Vojne krajine kao takve, na području Hrvatske koje

je graničilo s Osmanskim, carstvom osnovane su brojne kapetanije: Senjska, Bihaćka, Hrastovačka i Ogulinska u Hrvatskom kraljevstvu, dok su u Slavoniji osnovane Ivanička, Koprivnička, Križevačka, Varaždinska i Zagrebačka kapetanija. „Iz tih se sustava postupno razvila Vojna krajina – šire pogranično područje u hrvatskim i drugom zemljama koje su se u 16. stoljeću našle okupljene pod habsburškom krunom na granici s Osmanskim Carstvom s posebnim vojnim poretkom u novom vijeku. Unutar hrvatskih zemalja uobičajilo se govoriti o Hrvatsko-slavonskoj Vojnoj krajini. No, ona je zapravo integralni dio novovjekovnog habsburškog vojnokrajinskog bedema koji se protezao dugim pograničnim područjem prema Osmanskom Carstvu, izlazeći i izvan okvira hrvatskog povijesnog prostora“ (Holjevac, Moačanin 2007: 9). Vojna krajina kao sustav obrane svoju važnost počela je gubiti u 18. stoljeću prestankom osmanske opasnosti, a ukinuta je i sjedinjena s Hrvatskom tek 1881. godine te od tada taj prostor djeluje kao sastavni dio hrvatske države.

Polovicom 16. stoljeća sve su češća zajednička zasjedanja hrvatskog i slavonskog sabora, koja će postupno dovesti i do ujedinjenja Hrvatske i Slavonije. Glavna karakteristika politike zajedničkog Sabora bila je politika feudalnog liberalizma. Kao rezultat takve politike dolazi do obnove slavonskih gradova u kojima oživljava trgovina. „Vojna krajina stvara potrebu opskrbe vojske hranom i odjećom, čime se intenzivira trgovina u kojoj, uz domaće, u znatnoj mjeri sudjeluju i trgovci iz Kranjske i Štajerske. Oživljavanju trgovine pogoduje i smanjenje ratne opasnosti“ (Budak 2007: 10). Srastanje hrvatskog i slavonskog sabora isprva se provodi pod slavonskim imenom, no u 17. stoljeću na važnosti počinje dobivati hrvatsko ime koje se sada sve češće koristi za definiranje državne politike.

2. 2. Sedamnaesto stoljeće

Ratovi protiv Osmanlija, Tridesetogodišnji rati te Uskočki rat obilježili su 17. stoljeće te su utjecali i na zbivanja u Hrvatskoj, iako se borbe nisu vodile izravno na hrvatskom tlu. Uskočki rat na Hrvatsku je utjecao promjenom geopolitičkih odnosa na sjevernom Jadranu. Uskoci su pretežno obitavali u Senju te su se tijekom vremena sukobljavali s Venecijom. Ti sukobi i napadi naposljetku su doveli do Uskočkoga rata između Venecije i Habsburške Monarhije. Nakon tog rata Uskoci su preseljeni na područje Otočca i Žumberka, dok je u Senj doseljena njemačka vojna posada čime je na tom području zavladao mir, a sukobi i borbe su prestali. Ubrzo po završetku Uskočkoga rata u Europi je započeo najveći sukob u novome vijeku, Tridesetogodišnji rat (1618. – 1648.). Rat se nije vodio na teritoriju Hrvatske, ali su Hrvati sudjelovali u borbama na katoličkoj strani. „Podalje od velikih europskih bojišta, duž hrvatske granice na kojoj nisu prestajali međusobni pljačkaški pohodi, za Tridesetogodišnjeg rata vodio

se sukob druge vrste. Naseljavanje Vlaha u Hrvatsku, njihovo samovoljno izdvajanje ispod jurisdikcije zemaljskih gospodara i Sabora, te nastojanje krajiških kapetana da uzurpiraju što veće ovlasti doveli su do postupnog izdvajanja Krajine iz ostatka Hrvatske“ (Budak 2007: 27). Da Vlasi uživaju povlašteni položaj bilo je jasno i očito još od početka njihova naseljavanja na područje Vojne krajine kao vojnog stanovništva uvijek spremnog za rat i obranu. Godine 1630. povlašteni položaj Vlaha ozakonjen je dokumentom kojega je donio Ferdinand II. Habsburški, a koji je poznat pod nazivom Vlaški statuti. Tim dokumentom Vlasi su izuzeti iz jurisdikcije hrvatskih vlasti te su potpuno potpali pod krajišku vlast. Cijelo 17. stoljeće proteklo je u trima ratovima protiv Osmanlija, a sukobi su okončani 1699. godine mirom u Srijemskim Karlovcima. „Iako su ratovi s Osmanlijama nužno značili ratovanje na vlastitom teritoriju, posljedice razaranja nisu bile usporedive s katastrofom u 15. i 16. stoljeću“ (Budak 2007: 11). Kao i svi prethodni ratovi, tako su i ratovi u 17. stoljeću za najveću posljedicu imali velike migracije stanovništva te promjene u etničkoj i društvenoj strukturi hrvatskih zemalja.

Vrlo važnu ulogu i snažan utjecaj u cijelom srednjem vijeku na sve aspekte života imala je Crkva. Svoj utjecaj Crkva je nastavila držati i širiti i u novome vijeku. Međutim, u 17. stoljeću polako se počinje razvijati i država kao institucija koja će sve više preuzimati ulogu koju je do tada imala Crkva. Vladar, kao predstavnik države, počinje sve više djelovati kroz razne državne službe i činovnički sloj koji se razvija te njegov značaj sve više dolazi do izražaja. Državni službenici i činovnici sada su stvorili novi sloj, građanski sloj društva, čijim uzdizanjem na društvenoj ljestvici počinje pad i propast plemićkog sloja. „Potkraj 17. stoljeća vodeći sloj građanstva u kontinentalnoj Hrvatskoj čine doseljenici, pretežito talijanski i kranjski trgovci. Stari magnatski rodovi Frankopana i Zrinskih zamijenjeni su uglavnom nižim i srednjim plemstvom koje se okoristilo novonastalom situacijom i brzo se obogatilo. (...) Položaj seljaštva uglavnom se pogoršavao“ (Budak 2007: 11).

2. 3. Osamnaesto stoljeće

Osamnaesto je stoljeće prvo stoljeće koje je Hrvatskoj donijelo dugo razdoblje bez opasnosti od osmanlijskih napada. Teritorij Hrvatske u ovome je stoljeću doživio neke promjene. Povremenim sukobima s Osmanlijama definirana je granica s Bosnom, a teritorij Hrvatske proširen je pripajanjem slavonskih županija. „Najveće prostranstvo postigoše obnavljanjem i sjedinjenjem triju slavonskih županija (1745.), pa uređenjem severinske (1776.). Sada se Hrvatska širila od mora do Iloka dijeleći se na sedam županija: severinsku, zagrebačku, varaždinsku, križevačku, požešku, virovitičku i srijemsku“ (Šišić 2004: 350). Osim teritorijalnih promjena, u 18. stoljeću dolazi i do procvata te rasta gradova zahvaljujući sve

uspješnijem razvoju trgovine. Nasuprot dobrom položaju građanstva, položaj seljaka bivao je sve lošiji te često dolazi do pobuna i ustanaka seljaštva. Kako bi se položaj seljaka, kao najbrojnijeg sloja društva, popravio Dvor je proveo mnoge reforme koje su krajem stoljeća rezultirale poboljšanjem položaja seljaka u Monarhiji. „Država je nastavila s jačanjem svoje prisutnosti, a reforme što ih je provodio Dvor postupno su prerastale u prosvijećeni apsolutizam kojim će upletanje države u poslove kraljevstva kulminirati potkraj 18. stoljeća. Kraj stoljeća ostao je ipak obilježen odustajanjem Dvora od mnogih reformi i uspostavom konzervativizma u kojem će proteći još mnoga desetljeća“ (Budak 2007: 12).

3. Moslavina

Moslavina je prirodno-geografska regija u središnjoj Hrvatskoj koja se prostire na području između rijeke Lonje na jugu i zapadu, Česme na sjeveru te Ilove na istoku. U užem smislu pod pojmom Moslavina podrazumijeva se samo područje jugozapadnog prigorja Moslavačke gore. Osnovne djelatnosti ovoga kraja su poljoprivreda, vinogradarstvo i stočarstvo, a stanovnici uzgajaju žitarice, duhan, voće i povrće. Danas je Moslavina regija u kojoj se stanovništvo pretežno bavi poljoprivredom i stočarstvom. Osim kvalitetne zemlje koja omogućava bavljenje poljoprivredom i stočarstvom, u moslavačkom kraju nalaze se bogata ležišta nafte i plina te granita i gabra. Ležišta nafte i plina nalaze se na području šume Žutica, Strušca, Kloštra, Ivanić Grada, Volodera, Vezišća, Okola, Šumećana i Bunjana te na Mramor brdu, a granit i gabar na Moslavačkoj gori. Upravo to prirodno bogatstvo pogodovalo je i razvoju industrije koja je danas na području Moslavine dobro razvijena i na kojoj počiva suvremeni gospodarski razvoj ovoga kraja. Tako u Moslavini postoji razvijena drvna industrija, petrokemijska, građevinska, tekstilna, prehrambena i metalna industrija. Naselja koja su nastala i razvila se u glavna središta moslavačkog kraja su Kutina, Ivanić Grad, Popovača i Čazma.

3. 1. Naziv »Moslavina«

Nastanak imena Moslavina može se protumačiti na nekoliko načina te su se do danas stvorile četiri moguće teorije. Prema prvoj teoriji ima Moslavina potječe iz starog naziva za Moslavačku goru *Mons Claudius*. *Mons Claudius* se pak povezuje s rimskim carem Klaudijem koji je, prema legendi, na Moslavačkoj gori zasadio vinovu lozu. Druga teorija navodi kako se ime razvilo iz glagola *claudere*, što znači zatvoriti, jer prije nego je Moslavačka gora nazvana Moslavačkom gorom, stanovništvo ju je nazivalo »Zaprta gora«. Temelj imenu Zaprta gora traži se u činjenici što je Moslavačka gora uistinu na neki način bila »zaprta«, zatvorena, i to starim utvrdama koje su na njoj izgrađene. Posljednja teorija svoje korijene vuče od jednog od prvih vlasnika naselja Moslavine, Mojslava, koji je bio član obitelji Beloša, a koji su živjeli na ovome području.

3. 2. Povijest Moslavine do novoga vijeka

Povijest Moslavine započinje istovremeno kao i cjelokupna hrvatska povijest. Na području Moslavine pronađeni su arheološki ostaci još iz razdoblja mlađeg kamenog doba. „Da se zaista radi o drevnoj Moslavini govore i arheološki nalazi iz mlađeg kamenog, bakrenog i željeznog doba pronađeni na Marić gradini, Velikoj Mlinskoj Paklenici, Ribnjači, Voloderskim goricama i drugim lokalitetima razbacanim po obroncima Moslavačke gore“ (Beleta 1992: 85). Prije nego

što su na ovaj prostor došli Slaveni, prije seobe Hrvata, na području Moslavine živjela su ilirska i keltska plemena. Za vrijeme rimske vlasti ustrojena je pokrajina Panonia Savia sa sjedištem u Sisciji. Uz glavne prometnice koje su Rimljani gradili na području Moslavine građeni su i vojni logori, ruralna naselja, ladanjske vile, utvrde i putne postaje. „U razvijenom i kasnom srednjem vijeku na području današnje Moslavine nalazilo se nekoliko okruga (Garić, Gračenica, Moslavina i Čazma). U tom se razdoblju naziv Moslavina isprva odnosio samo na posjed i burg (današnja Popovača), a zatim se proširio i na područje cijele Moslavačke gore. Razvoj toga područja započeo je od razdoblja vladavine hrvatsko-ugarskog kralja Bele IV., koji je nakon provale Tatara, a u nastojanju da utvrdi svoje kraljevstvo, potaknuo i gradnju mnogobrojnih burgova na Moslavačkoj gori“¹. Važnu ulogu u razvoju ovoga kraja imala je i Katolička crkva. Osnutkom zagrebačke biskupije 1094. godine započinje vjerski, kulturni i gospodarski razvoj ovoga kraja. Sada se sve više ističe naselje Čazma u kojem je 1232. godine zagrebački biskup Stjepan II. osnovao kolegijalni kaptol za sve biskupije. Stotinjak godina kasnije, 1334. godine, Čazma pod svojom jurisdikcijom ima 38 župa koje su se sastojale i od po nekoliko naselja. Administrativna podjela teritorija u 12. stoljeću bila je podjela na županije, a županije su se sastojale od plemenskih i vjerskih župa. „Župe s našeg područja: čazmanska, garićka, moslavačka, gračenička, grđevačka, kalnička i rovišćanska pripadale su najvećoj, Križevačkoj županiji“ (Beleta 1992: 85).

Srednjovjekovno naselje Moslavina, današnja Popovača, postojao je najduže od svih ostalih srednjovjekovnih burgova na moslavačkom području te je razvoj Moslavine imao velik utjecaj na razvoj cijele moslavačke regije. „U starim listinama spominje se Moslavina kao trgovište sa kaštelom i župnom crkvom sv. Tome. Bila je sjedište srednjovjekovne župe Monoszlo, a početkom 16. stoljeća naselje je imalo i posebno svratište – hospital, kojim je upravljao svećenik posebno zadužen za to. Kroz Moslavinu su vodili glavni putovi prema Graiću, preko Križa prema Ivaniću i preko Gračenice prema Bršljanovcu“ (Bobovec 1993: 17). Moslavina je kroz povijest promijenila mnoge vlasnike. Kao prvi vlasnik naselja Moslavine navode se Mojslav, koji je pripadao hrvatskom plemenu Beloša, zatim Makarije i njegovi sinovi, koji su sebe nazivali moslavačkim plemenom. U 14. stoljeću Moslavina dolazi u posjed obitelji Babonić, a u 15. prelazi u ruke Čupora Moslavačkih. Najpoznatiji i najdugovječniji vlasnici Moslavine bili su grofovi Erdödy, koji su Moslavinom vladali gotovo pet stoljeća. „Moslavinu su posjedovali gotovo 5 stoljeća, sve do kraja 19. stoljeća, kad je zadnji moslavački Erdödy,

¹ Moslavina. *Hrvatska enciklopedija, mrežno izdanje*. Leksikografski zavod Miroslav Krleža, 2021. Pristupljeno 6. 5. 2022. <<http://www.enciklopedija.hr/Natuknica.aspx?ID=42068>>.

Ivan Nepomuk, djedovinu prodao barunu Rothenthalu. Poslije njega vlasnici su bili grof Berthold, Leon Doret i Marko Bombelles, a nakon parcelacije posjednici većih površina su Miroslav Kulmer i Đuro Janeković. 1910. posjed je postao vlasništvo *Domänen und Terrain bank actien Gesellschaft* iz Budimpešte koja je vlastelinstvo rasparcelirala u svrhu prodaje i kolonizacije. Veće dijelove uspio je vrlo Hrvat Mučnjak, upravitelj posjeda, sačuvati od naleta stranaca i prodati ga Seljačkim kreditnim zadrugama, Zemljišnim zajednicama i domaćim seljacima“ (Beleta 1992: 86).

Osamnaesto i devetnaesto stoljeće bilo je vrlo teško razdoblje za Moslavinu i njene stanovnike. „Primitivno naturalno poljodjelstvo, pojava filoksere, galopirajuće osiromašenje, bolesti, opća zaostalost, udomaćenje »bijele kuge« nakon dijeljenja zadruga i nepovoljna politika bečkog dvora, učinili su Moslavinu kroz 18. i 19. stoljeće, pa i kasnije, stalnim imigracijskim područjem i vrlo zaostalim dijelom monarhije“ (Beleta 1992: 86). Politike vladajućih, Marije Terezije, Josipa II. i Franje Josipa, značajno su utjecale na položaj seljaka, koji je s vremenom postajao sve lošiji. Porezi se utrostručuju kako bi država mogla podmiriti svoje troškove, a državni aparat postaje sve nasilniji kako bi natjerao seljake na plaćanje poreza. Svi navedeni problemi i teškoće doveli su do nekoliko seljačkih ustanaka i buna na području Moslavine. Prva od takvih buna u Moslavini izbila je 1754. godine za vrijeme popisa stanovnika i trajala je do 1757. godine. Pobuna je zatim 1778. izbila u Voloderu gdje se narod se pobunio protiv regrutacije. Do kraja 18. stoljeća još je nekoliko buna izbilo u moslavačkom kraju, no početkom 19. stoljeća situacija se smiruje.

4. Novovjekovni razvoj Popovače

Popovača, za mnoge grad u srcu Moslavine, omeđena je Moslavačkom gorom na sjeveru, Lonjskim poljem na jugu, a prema istoku i zapadu povezana je glavnim cestovnim i željezničkim prometnicama, na čijem čvorištu se nalazi. Osim samog naselja Popovača, u njen sastav ulaze i okolna sela Osekovo, Potok, Stružec, Voloder, Gornja i Donja Jelenska, Gornja i Donja Gračenica, Podbrđe, Moslavačka Slatina, Donja Vlahinička te Ciglenice. Prema popisu stanovništva iz 2011. godine Popovača ima 11 905 stanovnika, a njena površina iznosi 219,4 kilometara kvadratnih.

„Pejzažom i gospodarskim životom poveznica Popovače je prostorno niže žitorodno, a na obroncima regionalnog parka Moslavačka gora šumsko, vinorodno i voćno bogatstvo. (...) Središnjim područjem prolaze najvažnije europske prometnice (željeznica, autocesta), regionalne prema županijskom središtu Sisku i komunalne unutar moslavačkog prostora. Temeljem prirodnog bogatstva njezino područje još iz 1854. godine poznaje naftna okna, a eksploatacija »crnog zlata« i danas je među vodećima u Hrvatskoj s prvim naftovodom Stružec – Sisak, puštenim u rad 1960. godine“ (Pasarić 2015: 11). Na području Popovače razvijeno je obrtništvo i industrija te malo poduzetništvo. Od velikih tvrtki koje su otvorile svoje tvornice na području Popovače ističu se Sano, tvornica stočne hrane, Pharmas, tvornica lijekova te Lipovica, lijevaonica radijatora. Uz snažno gospodarstvo, ovaj kraj iznimnu važnost pridaje i tradiciji pa se tako velika pozornost posvećuje berbama grožđa, očuvanju narodne nošnje i tradicijskih plesova, a važnu ulogu zauzima i stočni sajam koji se ovdje održava već više od 100 godina.

Ovako bogatu tradiciju Popovača može zahvaliti bogatoj povijesti koja seže sve do prapovijesnih vremena. Ovaj podatak potkrepljuje činjenica da su u rudniku u Gornjoj Jelenskoj pronađeni ostaci praslona i nosoroga. Iz antičke povijesti svakako je važno izdvojiti lokalitet Ciglenice, u blizini sela Osekovo, na kojem su pronađeni ostaci rimske ladanjske vile. „Današnji prostor Moslavine svakako je, iako nema značajnijih materijalnih dokaza, bio nastanjen u vrijeme seobe naroda, dakle u čitavom ranom srednjem vijeku (7. – 12. stoljeće). Brojni arheološki ostaci iz razdoblja razvijenog srednjeg vijeka (12. – 16. stoljeće) potvrđuju su vjerojatnosti nastavka života ranijih vremena. Uz Popovaču obližnje Jelengrad i Košutagrad po važnosti za srednjovjekovnu povijest Moslavine i šireg područja ističu se Garić, Moslavina, Bršljanovac i Kraljeva Velika“ (Pasarić 2015: 32).

4. 1. Popovača u 16. stoljeću

Krajem 15. stoljeća posjed Moslavina, kako se tada nazivalo područje današnje Popovače, prelazi iz vlasništva obitelji Čupor Moslavački u vlasništvo Tome Bakača Erdödyja. Ovaj prijenos vlasništva izvršio je hrvatsko-ugarski kralj Vladislav. „U darovnici se na prvom mjestu spominje Jelengrad, te utvrđeni grad Moslavina i 75 sela tadašnje križevačke i zagrebačke županije“ (Pasarić 2015: 33). Prva polovica 16. stoljeća bilo je vrijeme velike turske opasnosti, koja je prijetila i Popovači. Posjed Moslavina bio je u to vrijeme najveći od svih posjeda u tadašnjoj Križevačkoj županiji. „Gospoštija je 1543. g. imala 440 kmetskih dimova što znači četiri do šest tisuća podložnika (kmetova). Kako su upadi Turaka bili sve učestaliji, pučanstvo je u velikom broju napuštalo svoje domove i gospoštiju odlazeći u sjeverne krajeve“ (Šćitaroci 1998: 254). Upravo u to vrijeme na širem Moslavačkom području sagrađene su mnogobrojne utvrde koje su služile za obranu od Turaka. „Za pretpostaviti je da je i grad Moslavina upravo u to vrijeme dobio na strateškoj važnosti, te je bio i dodatno utvrđen“ (Bobovec 1993: 17).

Osmanlije su zauzeli Moslavinu 1545. godine kada je ona bila u posjedu Petra Erdödyja. Zbog straha od Osmanlije vojska i zapovjednici obrane u utvrdi Moslavina napustili su grad još i prije nego je osmanska vojska došla do njih. „Čim je posada u Moslavini doznala za približavanje osmanske vojske, napustila je grad i razbježala se“ (Mažuran 1998: 111). Tako da je u vrijeme kada je osvojena, Moslavina bila prazna, bez obrane, te su je Turci vrlo lako zauzeli. „S obzirom da su Turci privremeno povukli svoj sandžak iz Čazme (previše isturen prema zapadu), njegovim privremenim smještajem postaje grad Moslavina“ (Pasarić 2015: 33). Osmanlije su Moslavinu imale pod svojom vlašću sve do kolovoza 1591. godine kada je ban Toma Erdödy sakupio svoju vojsku te oslobodio grad. „Turci se nakon trodnevne opsade i topovske vatre predaju i napuštaju ove krajeve“ (Pasarić 2015: 34). Tijekom borbi grad je djelomično razoren, a kako je stanovništvo već odavno napustilo posjed on je nakon odlaska Osmanlija ostao potpuno prazan i napušten. Nakon odlaska Osmanlija grofovi Erdödy počeli su s ubrzanim naseljavanjem svoga posjeda kako bi ga što prije obnovili i vratili život u njega. „Najprije je doseljeno pučanstvo iz Erdödyjeve Sisačke Posavine, iz krajeva zapadno od rijeke Lonje, te iz Kalničkog prigorja i iz varaždinskog kraja, a zatim iz Turopolja i Kravarskih gorica“ (Šćitaroci 1998: 254). Doseljavanjem novoga stanovništva znatno je promijenjena etnička slika grada Moslavine. Osim etničke slike, odlaskom Turaka promijenjen je i izgled grada. Prije je u gradu postojala župna crkva sv. Tome, trg, bolnica i naselje gdje su živjeli stanovnici. Nakon odlaska Turaka od Moslavine su ostale samo ruševine. U takvome stanju Moslavina je ušla u 17. stoljeće.

4. 2. Popovača u 17. stoljeću

Kao što je već ranije spomenuto, povlačenjem Osmanlija Moslavina je ostala u ruševinama. Početkom 17. stoljeća hrvatski Sabor donio je odluku o obnavljanju grada Čazme, koji je također bio razoren osmanlijskim pohodima, međutim nigdje se ne spominje obnova grada Moslavine, koji stoji prazan i napušten. Svojevrsan napredak postignut je 1608. godine kada je Sabor donio odluku da „podložnici, (dakle kmetovi) gospoštije Želin i Novigrad, kojima je gospodar ban Tomo Erdödy imaju sudjelovati kod obnove Moslavine“ (Pasarić 2015: 34). Moslavina se i dalje nalazila u blizini osmanske granice te zbog toga radovi nisu napredovali željenom brzinom te su s vremenom u potpunosti prestali. Potpuni mir i sigurnost od osmanskih napada postignut je potpisivanjem mira na ušću rijeke Žitve 1606. godine. Potpisivanjem toga mira Moslavina je ušla u sastav Banske Hrvatske te Osmanlije više nisu imali pretenzije na taj prostor, koji od toga vremena počinje živjeti u miru, bez stalnih turskih napada i provala. „Poslije Turaka dolazi do velikih seoba u Moslavinu sa zapada, povratnika na stara ognjišta, nešto prebjega iz Bosne i manje Vlaha, više u susjednu Vojnu krajinu nego u Moslavinu koja je u sastavu Banske Hrvatske“ (Beleta 1993: 15). Doseljavanjem novog stanovništva dolazi do potrebe za stvaranjem novog prostora za stanovanje. Nova područja za stanovanje na području Moslavine stvaraju se krčenjem šuma. Veliku važnost za stanovnike Popovače i okolnih sela u 17. stoljeću imalo je šumsko bogatstvo. „O tome nam svjedoči vojna karta Martina Stiera iz sredine 17. stoljeća, a ono što je bitno u vezi šumskih posjeda jest njihovo krčenje (najviše na sjeveru Moslavačke gore), upravo radi naseljavanja stanovništva i stvaranja obradivih površina za poljoprivredu, drva za ogrjev, za namještaj, oruđe i sl.“ (Nemeš 2021: 27). Na taj način u ravnicama, ispod nekadašnje utvrde i središta Moslavina grada, niču nova naselja, a utvrde u brdima se pomalo napuštaju te one s vremenom propadaju i postaju ruševine. Naselja koja nastaju u to doba su Popovača, Voloder, Moslavačka Slatina, Okoli, Repušnica, Gojlo, Dišnik, Velika i Mala Ludina, Stružec, Mustafina Klada, Mikleuška te Stupovača. Proces izgradnje novih naselja i doseljavanja novoga stanovništva traje sve do 18. stoljeća.

4. 3. Popovača u 18. stoljeću

„Primitivno naturalno poljodjelstvo, pojava filoksere, galopirajuće osiromašenje, bolesti, opća zaostalost, udomaćenje »bijele kuge« (jedno dijete) nakon dijeljenja zadruga i nepovoljna politika bečkoga dvora, učinili su Moslavinu kroz 18. stoljeće stalnim imigracionim područjem i vrlo zaostalim dijelom monarhije“ (Beleta 1993: 15-16). Osamnaesto stoljeće u Popovači obilježilo je rušenje stare moslavačke utvrde te gradnja dvorca obitelji Erdödy na njenome mjestu. Obnova utvrde započela je polovicom 18. stoljeća, a o tom pothvatu pisao je i Baltazar

Adam Krčelić u svome djelu *Anuae ili Historija 1748. – 1767.* „Oko 1746. godine Matija Marković, upravitelj slavonskih dobara grofa Jurja Erdödyja, razori onu staru tvrđavu (utvrđeni grad Moslavina) i započne graditi iz temelja novu četverouglastu, samo za svoga grofa. Tom bi prilikom navaljen puk, koji je potpao pod grofa Jurja (u to doba ovdje su bila tri brata Erdödy: Juraj, Ladislav i Ludovik), težak teret u radnoj snazi i troškovima. Sami su naime morali kopati temelje, ispunjavati stare jarke i poravnavati brežuljke. Osim toga morali su graditi i u zakup peći za opeku, kao što i davati vapno zidarima, u jednu riječ podizati ne samo ovu prostranu tvrđavu, nego i sve nuzgredne zgrade s majurom, vrtom i ambarima“ (Pasarić 2005: 23-24 prema Krčelić 1952). Izgradnja prvoga dvorca, od tri koliko su ih grofovi Erdödy sagradili u Popovači, započela je 1746. godine, a dvorac je završen 1754. godine. U gradnji su sudjelovali kmetovi Jurja Erdödyja, dok kmetovi ostale braće nisu sudjelovali. Gradnju dvorca pratile su i velike ljudske žrtve, kmetovi koji su smrtno stradavali prilikom izgradnje. Velik broj žrtava uzrokovao je i nesuglasice među upraviteljima posjeda, koji su svaki za svoga gospodara željeli osigurati što više dobre zemlje, a sve na štetu seljaka koji su od te zemlje živjeli. „Nesuglasice nisu mimoišle ni službenike pojedinih posjeda. Osim toga upravitelj Raffay putem vlastelinskog suda za svoga gospodara odcijepio je veći dio seljačkog zemljišta (vinograde i sjenokoše)“ (Pasarić 2015: 36). Život seljaka i kmetova bio je, uz gradnju dvorca, ionako jako težak i zahtijevan te su mnogi seljaci, pritisnuti raznim teretima koji su im nametani, često podizali bune protiv svojih gospodara. Dodatan teret i izvor lošeg raspoloženja među popovačkim stanovništvom uzrokovala je odredba Marije Terezije kojim je zapovjeden popis stanovništva i njihove cjelokupne imovine. „Popisna komisija u kojoj je bio i Adam Baltazar Krčelić koncem rujna 1754. stigla je u Moslavinu. Ogorčena masa dočekala ih je u novosagrađenom dvorcu i odbijala odgovarati na pitanja da li su kmetovi, desetinari ili bandijerci. Komisija ih je u popisne knjige jednostavno uvela pod Moslavčani“ (Pasarić 2005: 24). Prema navedenom popisu stanovnika Popovača je 1754. godine imala 17 obitelji te je kao takva bila među najmanjim naseljima na području Moslavine.

Druga polovica 18. stoljeća donosi napredak i razvoj Popovače. „Razmjerno mirne prilike bez ratova i stanoviti gospodarski napredak, kada se postupno javlja tržišni način proizvodnje, kao i pojava kukuruza i krumpira, pridonijeli su porastu pučanstva i doveli nove koloniste u Moslavinu“ (Lončar 2008)². Upravo to razdoblje može se okarakterizirati kao razdoblje najvećega uspona Popovače za vrijeme vladavine grofova Erdödyja. Dolazi do naglog gospodarskog razvoja koje je obilježeno razvojem obrta, manufaktura i trgovine, a koji pak

² <https://geografija.hr/moslavina-povijesno-geografsko-znacenje-i-obiljezja/> (10.05.2022.)

uzrokuje povećanje broja stanovnika. „Nerazvijenost vlastelinskog i seljačkog gospodarstva od početka 18. stoljeća uvjetovala je u Moslavini nešto brži razvoj stočarske i vinarske djelatnosti. (...) Ne treba zanemariti ni da je kroz 18. stoljeće ovo područje doživjelo i napretke, pa se tako u nekim mjestima osnivaju škole, otvaraju se čitaonice, sportska društva, zadruge i sl., što se nastavlja kroz 19. stoljeće“ (Nemeš 2021: 27). Gospodarskom napretku i razvitku pogodovala je i izgradnja prometnica koje sada daju dodatan značaj ovome kraju, a posebno Popovači. U 18. stoljeću izgrađena je cesta koja je povezivala Božjakovinu i Kutinu te dalje prema Slavonskome Brodu, a prometnica je išla preko Ivanić Grada, Križa i Popovače. Na taj način Popovača je postala važno stajalište na putu prema Slavonskom Brodu, ali i natrag prema središnjoj Hrvatskoj. U kasnijim godinama taj prometni položaj će se dodatno poboljšavati i unapređivati.

5. Novovjekovni razvoj Ivanić Grada

Ivanić Grad, naselje na samome rubu Moslavine, postao je, uz Kutinu, jedno od središta regije Moslavina. „Unutar moslavačkog međuriječja, između rječice Česme i Lonje, negdje u polovini njihova istosmjerna toka prema Polonju, smjestila su se u početnim stoljećima našeg milenija dva znatna moslavačka naselja poznata u kasnijim stoljećima njihovih uspona i padova pod zajedničkim imenom Ivanić – »Gornji« i »Donji«. Po prilici, kao dva brata istog prezimena, a različitih imena. Da bi ih se nekako razaznavalo“ (Badalić 1979: 21). Ta dva Ivanića danas su se razdvojila u dva zasebna naselja. »Gornji Ivanić« postao je Kloštar Ivanić, ili skraćeno samo Kloštar, a »Donji Ivanić« danas je poznat kao Ivanić Grad. Sam Ivanić Grad mijenjao je nekoliko naziva kroz prošlost, prije nego je dobio ime pod kojim je danas poznat. Tako je, nakon što je prestao biti Donji Ivanić, a dolaskom osmanske opasnosti te povećanjem potrebe za obranom grada preimenovan u Ivanić-Tvrđa. „Kad je nestalo opasnosti od Turaka, a on se privredno okrpio zaslugom ojačalog obrtničkog staleža, te slovio kao malo trgovište, popravio je svoj naziv u Trgovište Ivanić“ (Badalić 1979: 21). Nakon što je neko vrijeme nosio naziv Trgovište Ivanić, grad je dobio ime pod kojim je poznat i danas, a to je Ivanić Grad. Osim samoga grada Ivanić Grada pod njegovu upravu spadaju i okolna naselja Caginec, Deanovec, Derežani, Graberje Ivaničko, Greda Breška, Lepšić, Lijevi Dubrovčak, Opatinec, Posavski Bregi, Prečno, Prerovec, Šemovec Breški, Šumećani, Tarno, Topolje, Trebovec, Zaklepica te Zelina Breška.

„Malo je mjesta u Hrvatskoj kojih je prošlost tako rano i toliko često bilježena u starim povijesnim dokumentima, počevši od 13. stoljeća pa do najnovijeg vremena, kao što je povijest Ivanić-Grada i njegova užeg životnog i zemljopisnog prostora. Ivanić je imao prošlost bogatu brojnim političkim zbivanjima, gospodarskim i drugim promjenama. Intenzivnost historijskog života stvorila je na tom malom području trajno vrijedne povijesne i kulturne spomenike od kojih neki nadaleko prelaze regionalno značenje Ivanića i čine vrijedan dio kulturno-spomeničke baštine naših krajeva i naroda“ (Kruhek 1978: 5). Povijest Ivanića, ona koju možemo potvrditi i provjeriti u povijesnim izvorima i dokumentima, započinje u 13. stoljeću. U to vrijeme Ivanić je bio pod vrhovnom vlasti zagrebačkog biskupa koji je ondje smjestio središte jedne svoje župe, župe Ivanić. Ivanić je kao župa postojao i bio uređen sve do osmanlijskih provala u 16. stoljeću. U ivaničku župu ubrajala su se i okolna sela Lupoglav, Križ i Stara Marča. Središte života bilo je ujedno i središnje župno naselje, Ivanić. Osim Ivanića, u 13. stoljeću zagrebački biskup osnovao je župe i u Dubravi te Čazmi, koje su u prvim godinama

nakon osnutka premašivale Ivanić po ugledu i važnosti. S vremenom Ivanić dobiva na važnosti te njegov ugled raste i izjednačuje se s ugledom i važnošću kojeg su imale Dubrava i Čazma.

U 14. stoljeću Ivanić još uvijek nije jedinstven, već se dijeli na Gornji i Donji, a oba su uključena u župu zagrebačke biskupije. Iako su se nalazili blizu jedan drugome, Gornji i Donji Ivanić međusobno su imali vrlo različit razvojni put. „Današnji Kloštar Ivanić u kojem je sasvim sigurno stajao prvi, čvrsto građeni dvor zagrebačkih biskupa, razvija se kao naselje kmetova i podložnika zagrebačke crkve. Donji Ivanić, koji je bio na položaju manje udobnom, ali znatno sigurnijem i lakše branjenom, već je od početka imao sasvim drugi povijesni razvoj. Upravo taj različit položaj ovih naselja bio je temeljna odrednica njihova kasnijeg povijesnog razvitka. Strategija obrane odredila je njihov budući gospodarski i društveni oblik razvoja“ (Kruhek 1978: 11-12). Četrnaesto stoljeće stvorilo je veliku razliku između Starog Ivanića (Kloštra) i Novog Ivanića (Ivanić Grada). Stari Ivanić ostao je pod vlašću zagrebačkog biskupa te su njegov stanovnici većinom bili biskupski kmetovi opterećeni plaćanjem različitih poreza i davanja. Slobodnih seljaka bilo je vrlo malo. U Novome Ivaniću većinsko stanovništvo bili su slobodni građani. Osim seljaka, koji su se bavili poljoprivredom, ovdje se razvijaju i obrtnici te trgovci, to jest građani. Takav položaj i neovisnost o biskupskom dvoru omogućili su građanima Ivanića da sredinom 14. stoljeća podignu bunu protiv zagrebačkog biskupa. „Slobodni seljaci i obrtnici postali su gospodarski jači i samostalniji i takav im je položaj omogućio novi stav prema feudalnoj vlasti zagrebačkog biskupa. Ne samo da su uskratili plaćati biskupu crkvenu desetinu već su i tvrdili da oni nikada nisu niti bili kmetovi, da nisu postali slobodni dobrom voljom biskupa, već su oduvijek bili slobodni“ (Kruhek 1978: 12). Pobuna slobodnih seljaka započela je 1326. godine te se iz pobune ona pretvorila u višegodišnji sukob. Sukob biskupa i njegovih podložnika trajao je sve do 1340. godine, a u tom su se razdoblju odigravale mnoge bitke, međutim konačno rješenje nije postignuto. Buna je smirena tek kraljevom intervencijom na kraljevskom sudu koji je presudio u korist biskupa, koji je svoj položaj i pravo na desetinu potkrijepio mnogim dokumentima, dok pobunjenici nisu imali nikakve dokumente s kojima bi potvrdili svoj položaj. „Sudskom odlukom svi su buntovnici izgubili svoju imovinu koja je pripala biskupu. Osuđeni su na trajan izgon iz biskupovih posjeda, a biskupu je prepuštena odluka da buntovnike kazni prema vlastitom sudu i drugim kaznama“ (Kruhek 1978: 14). Kraj 14. stoljeća obilježila je smjena vlasti na hrvatskom prijestolju, a posljedice toga osjetile su se i u Ivaniću. U jeku rata za hrvatsko prijestolje ban Ladislav, koji je ratovao u ime Sigmunda Luksemburškog protiv njegovih neprijatelja, je napao Ivanić. Prilikom napada i pljačke Ivanića ban je sa sobom odnio i sve dokumente koji su Ivaniću osiguravali povlašteni položaj.

Početak 15. stoljeća građani Ivanića uputili su zagrebačkom biskupu pismo te su u njemu detaljno objasnili svoj položaj i način na koji su gradski dokumenti izgubljeni. Od biskupa su tražili novu povelju koja bi im osiguravala povlašteni položaj. S obzirom na to da je biskup bio sklon Ivanićanima on je odobrio njihov zahtjev te im je izdao novu povelju o povlaštenom položaju stanovnika Donjeg Ivanića. „Ova isprava je najznačajniji dokumenat povijesti Ivanić Grada, temelj njegova gospodarskog razvitka i društvenih odnosa. Jednako je važna i za poznavanje ranije povijesti Ivanića, jer nam je sačuvala barem spomen o ranijim ispravama na kojima su se temeljile privilegije i posebna prava ivanićkih građana“ (Kruhek 1978: 19). Cijelo 15. stoljeće Ivaniću su potvrđivane njegove slobode i povlastice. Međutim, dolaskom 16. stoljeća i porastom opasnosti od osmanskih napada slobode padaju u drugi plan, a ključno pitanje postaje pitanje obrane Ivanića od Osmanlija.

5. 1. Ivanić Grad u 16. stoljeću

„Već na početku XVI stoljeća krajevi oko Ivanića, a i sam Ivanić-Grad osjećali su sve teškoće i posljedice izgubljenih bitaka i velikih zemljišnih prostora u borbi s Turcima“ (Kruhek 1978: 21). Osim sve veće i učestalije turske opasnosti, početak 16. stoljeća za Ivanić je bio važan i zbog sudjelovanja u borbama za hrvatsko prijestolje. Naime, 1527. godine nakon upražnjenja hrvatskog prijestolja kao pretendenti se javljaju Ferdinand I. Habsburški i Ivan Zapolja. Vlasnik Ivanić Grada, biskup Šimun Erdödy, stao je na Zapoljinu stranu u ovome sukobu. Upravo zbog svog povoljnog prirodnog položaja, koji je lako branjiv, Ivanić je postao jako uporište Zapoljinih pristaša. „Biskup Šimun Erdödy dao je Ivanić-Grad, zbog te ratne situacije, još bolje utvrditi, ojačati obranu mjesta kopanjem širih i dubljih jaraka, podizanjem zemljanih nasipa i ogradom od visokih drvenih balvana“ (Kruhek 1978: 22). Ferdinand Habsburški čak se jedno vrijeme spremao napasti i zauzeti Ivanić, međutim biskup Erdödy se pomirio s njime te ga priznao za hrvatsko-ugarskog kralja, čime je uklonjena mogućnost habsburškog napada na Ivanić.

Porastom turske opasnosti dolazi do potrebe za povećanjem broja utvrda i utvrđenih gradova koji će služiti kao temelj obrane protiv Osmanlija. Ivanić se pokazao kao dobro mjesto, na strateški dobrom položaju, da postane važan dio obrane Hrvatske od Osmanlija. Kako bi se grad što bolje pripremio u njemu je sve češće boravila vojska, gradom je sve manje upravljao zagrebački biskup, a vlast je sve više preuzimala krajiška vojna vlast i Ratno vojno vijeće u Grazu. „Ivanić-grad kao i druge utvrde zagrebačke crkve služe sve više općim, ratnim potrebama zemlje i uklapaju se u cjelovit sistem granične, krajišne obrane protiv Turaka kojoj je temelje udario kralj Ferdinand“ (Kruhek 1978: 22). Polovicom stoljeća turski napadi postaju

sve češći i opasniji pa je tako do 1540. godine skoro cijela Moslavina bila pod turskom vlašću. Iste te 1540. godine u Ivanić Grad je smještena krajiška vojna posada na čijem se čelu nalazio kapetan Jerolim Laski. Nekoliko godina kasnije, točnije 1552. godine, cijelo područje oko Ivanića bilo je pod osmanskom vlašću. „Tako se Ivanić-Grad našao već 1552. kao jedini utvrđeni obrambeni otok okružen sa svih strana otvorenim graničnim područjem, izložen turskim napadima, i uz Križevce, Koprivnicu i Sisak ostao je posljednja obrana Zagreba i njegove okolice“ (Kruhek 1978: 23).

S obzirom na važnost koju je Ivanić dobio i ulogu koja mu je namijenjena u obrani protiv Osmanlija, Ivaniću je bila potrebna nova, čvrsta ratna tvrđava. Stara tvrđava, koja je u gradu postojala od ranijih vremena, nije bila dovoljna za obranu. „Taj zagrebačko-biskupski posjed je isto tako osiguran samo sa jednom slabom ogradom, i to bez uzemljenja i bez učvršćenja, pa čak i bez jednog krila sa kojeg bi se neprijatelju moglo pružiti najmanji otpor“ (Krmpotić 1997: 62). Za izgradnju obrambene tvrđave u Ivaniću bio je zadužen kapetan Ivan Ungnad. „Ivanić-Grad će uskoro dobiti takvu tvrđavu i to će biti jedna od prvih takvih tvrđava koje u Hrvatskoj grade talijanski vojni arhitekti u duhu i prema načelima ratnog talijanskog stila fortifikacijske renesansne arhitekture“ (Kruhek 1978: 24). Gradnja tvrđave u Ivaniću postala je glavni zadatak i kapetana Ungnada i hrvatskoga Sabora, jer je Ivanić bio strateški važno mjesto za obranu te je njegovo utvrđivanje bilo od presudne važnosti za obranu Zagreba. Ivanićka tvrđava je građena niz godina te je zahtijevala stanu doradu i preinaku s obzirom da je izgrađena od drva i nalazila se na močvarnom području te su bedemi stalno morali biti dograđivani i unaprjeđivani. Tvrđava je, kada je izgrađena, bila snažan stup obrane protiv Osmanlija. Tome u prilog govori i činjenica da su u drugoj polovici 16. stoljeća Osmanlije često napadale i pljačkale krajeve oko Ivanića, ali na Ivanić se nisu usudili krenuti. „Turci i dalje četuju oko Ivanića, ali se na samu tvrđavu ipak ne usuđuju udariti, jer bez pripreme i veće vojne sile dobro utvrđenu i branjenu tvrđavu ne bi mogli zauzeti“ (Kruhek 1978: 29). Osim tvrđave u Ivaniću, pod zapovjedništvom ivanićkog kapetana bila je i utvrda u Križu koja se sastojala od nešto više od 20 vojnika. Važnost koju je imao Ivanić pokazuje i činjenica da se za potrebe opskrbe hranom uredio poseban put kojim je ona dopremana. Hrana je u Ivanić prvo dolazila brodom, Savom do Dubrovčaka gdje se tovarila na kola te na taj način prevozila do samoga Ivanića.

Krajem 16. stoljeća odigrala se najvažnija i najveća bitka u okolici Ivanića, ali i za sam Ivanić Grad. O toj su bitci izvještaje napisali križevački kapetan Ivan Herković te pukovnik Vid Halek. U svojim izvještajima oni navode „Brat Ferhat-paše, Ali-beg, provalio je iz Bosne i zajedno s turskim četama iz Slavonije, s 200 konjanika i oko 3 000 pješaka, preko Glogovnice, Dubrave

i Marče stigao u noći 5. prosinca do Kloštra Ivanića. Tursku je vojsku kod Ivanića već očekivala vojska koja se okupila pod vodstvom hrvatskog bana Tome Erdödyja i njegova brata Petra. Odmah ujutro se zametne velika bitka u kojoj su Turci bili potpuno razbijeni. Palo je dosta turskih glava, među njima i neke turske vođe. Još je više bilo zarobljenih Turaka. Bila je zarobljena i glavna turska ratna zastava, a nakon poraza banska je vojska tjerala raspršene Turke i sjekla ih sve do Čazme“ (Kruhek 1978: 30). Ivanić Grad se obranio u ovom najžešćem turskom napadu koji, međutim, u opasnosti i pod stalnim prijetnjama ostaje sve do 1596. godine kada su Osmanlije poraženi kod Petrinje te su odustali od osvajanja Kupske krajine. Prije negoli su se povukli s ovog područja, Osmanlije su izveli još jedan napad na Ivanić i njegovu okolicu. Godine 1591. Hasan-paša pokušao je zauzeti Ivanić nakon što je popalio i opljačkao njegovu okolicu. Osmanlije su se utaborili u starim moslavačkim gradovima, Jelengradu i Moslavini, odakle su pljačkali i palili cijeli kraj od Čazme do Ivanić Grada. Sam Ivanić Grad ni ovoga puta nije osvojen te on i njegova tvrđava „ostaju i dalje stup obrane i neosvojivi bedem okružen opustošenom i popaljenom zemljom. Njegova posada ratuje svih tih godina s ostalim hrvatskim i njemačkim četama za spas utvrda na Kupi“ (Kruhek 1978: 31).

Kraj stoljeća donosi dugo očekivani i željeni mir. Turska se opasnost smanjuje, a Osmanlije se polako povlače u udaljenije krajeve od Ivanića, što samome gradu donosi priliku za obnovu, razvoj i novi početak bez stalih napada i pljački. Međutim, odlazak Osmanlija donio je i neke negativne posljedice te probleme, posebno za hrvatsko feudalno plemstvo. Ono će s vremenom gubiti svoja prava, teritorijalna prva, koja su uživali prije dolaska osmanske opasnosti, jer na njihovim teritorijima, koji su sada oslobođeni od Osmanlija se počinje organizirati novi političko-upravi teritorij – Vojna krajina. „Što je turska opasnost bila dalje od granice, to je opasnost od političkog gubitka starih feudalnih posjeda bila veća. Naseljavanjem novog stanovništva pod zaštitom vojnih krajiških vlasti i uključivanjem u krajišku vojnu službu, dodjelom nenapućene i prazne zemlje na kojoj ono osniva nova naselja ili obnavlja stara zapuštena, stari feudalni posjedi ranijih vlasnika bili su za ove izgubljeni“ (Kruhek 1978: 32).

5. 2. Ivanić Grad u 17. stoljeću

Prva polovica 17. stoljeća u Ivaniću je obilježena borbom zagrebačkog biskupa da vrati svoje posjede, Dubravu, Čazmu i Ivanić, koje je posjedovao prije ratova s Osmanlijama. Odlaskom Osmanlija i smanjenjem turske opasnosti, područje Ivanića i njegove okolice polako se počelo nastanjivati i obnavljati. S obzirom da se Ivanić Grad nalazio u sklopu Vojne krajine na pusta i nenaseljena područja krajiško poglavarstvo naselilo je Vlahe čija je jedina obaveza i zadatak bilo ratovanje i obrana od Osmanlija. Zagrebački biskup, koji je to područje smatrao svojim

vlasništvom, tražio je od doseljenih Vlaha da ga priznaju za svoga gospodara, da obrađuju zemlju, plaćaju crkvenu desetinu te da budu kmetovi na njegovom posjedu. Takav biskupov odnos nije se svidio Vlasima te se oni zalažu za svoja prava koja su im obećana prilikom doseljenja. Položaj Vlaha branio je i nadvojvoda Ferdinand u pismu koje je uputio caru Rudolfu. U tom pismu on piše „da je Vlasima prilikom doseljenja u Ivanić zajamčen položaj slobodnih krajišnika, da su doseljeni Vlasi prihvatili vojnu službu u kojoj moraju biti trajno spremni za rat s Turcima, te da ne mogu biti još i kmetovi zagrebačkog biskupa“ (Kruhek 1978: 32). Međutim, iako nije uspio Vlahe podrediti sebi i od njih stvoriti kmetove, zagrebački biskup donekle je uspio podrediti Vlahe svojoj vlasti. On je, naime, nagovorio Vlahe da priznaju papu kao svog vrhovnog poglavara te je proveo sjedinjenje s rimokatoličkom crkvom. Biskup je pokrstio Vlahe i od njih stvorio rimokatoličke vjernike. Međutim, situacija između zagrebačkog biskupa i Vlaha nije se smirivala. Dapače, ona je dodatno zaoštrena kada su Vlasi, svojevolumeno i samostalno krenuli u pljačkaške pohode na područja koja su bila pod vlašću zagrebačkog biskupa. Konačno rješenje postignuto je na Vrhovnom kraljevskom sudu u Požunu 1629. godine. Sudskom odlukom zagrebačkom je biskupu priznato pravo vlasništva nad Ivanićem, Dubravom i Čazmom.

U prvim desetljećima 17. stoljeća, paralelno sa sukobima između zagrebačkog biskupa i doseljenih Vlaha, Osmanlije još uvijek napadaju i pljačkaju Ivanić i njegovu okolicu te ga pokušavaju zauzeti. Godine 1621. odigrao se jedan od većih pljačkaških pohoda u 17. stoljeću. U tome su pohodu Osmanlije vrlo teško poharali Ivanić i njegovu okolicu, međutim na povratku ih je dočekala ivanićka vojska te ih porazila i protjerala s tog područja. „Takvo stanje povremenih turskih upada u okolicu Ivanića trajalo je sve do 1687. godine, kada su Turci bili konačno istjerani iz Slavonije, a mirom 1699., nakon velike ofenzive protiv turskog carstva i utvrđivanjem granica na Savi i Uni, nestalo je svake opasnosti od Turaka za Ivanić i ivanićki kraj“ (Kruhek 1978: 34).

Konačnim nestankom osmanske opasnosti Ivanić se mogao posvetiti vlastitom napretku i razvoju na gospodarskom i društvenom polju. U mirnim i slobodnim vremenima Ivanić je ponovno uživao povlastice slobodnoga grada, to jest slobodnoga trgovišta, koje su mu zagarantirane poveljom biskupa Erdödyja iz 1521. godine. Međutim, uživanje i primjenjivanje tih povlastica građanima Ivanića ograničavali su i onemogućavali krajiški zapovjednici koji su bili na vlasti u Ivaniću. Kako bi obranili svoja prava Ivanićani su 1660. godine poslali kralju Leopoldu I. svoje poslanstvo s ciljem da kralj potvrdi povlastice grada Ivanića. Kao dokaz prava na povlašten položaj poslanstvo je sa sobom ponijelo sve kraljevske povelje koje su dobivali

kroz povijest, a kojima je Ivaniću zagarantiran povlašteni položaj. „Ivaničko je poslanstvo zamolilo i dobilo od kralja Leopolda svečanu kraljevsku povelju u kojoj su bile popisane i spomenute ove ranije povelje i ispisana sva stara prava i povlastice Ivanić-Grada“ (Kruhek 1978: 34). U daljnjim godinama, sve do kraja 17. stoljeća, Ivanić je, iako pod krajiškom vlašću, uživao povlastice slobodnog trgovišta koje su mu omogućavale sve brži gospodarski razvitak. Da grad ima unutarnju autonomiju dokazuje i činjenica da je Ivanić imao gradskoga suca koji je bio nadležan u svim gradskim sporovima. U 17. stoljeću gradski je sudac, uz svoj porotni sud, u Ivanić uveo i nadležna sudišta za sve slučajeve koji su bili aktivni u gradu Ivaniću. Kao slobodno trgovište, s povlasticama koje je odobrio sam kralj, Ivanić Grad je ušao u 18. stoljeće.

5. 3. Ivanić Grad u 18. stoljeću

U 18. se stoljeću Ivanić grad i dalje nalazio pod upravom Varaždinskog generalata. Međutim, u ovome se stoljeću nastavlja i ubrzani gospodarski i društveni razvoj zahvaljujući povlasticama koje su građani Ivanića uživali. „Sam Ivanić-Grad bio je direktno pod komandom varaždinskog generalata kao posebna slobodna vojna općina. Taj je novi službeni položaj Ivanić dobio već 1767. godine, kada su na krajiškom teritoriju zbog unapređenja trgovine, obrta i drugih političkih i gospodarskih planova iste položaje stekla i druga mjesta: Bjelovar, Brod na Savi, Karlobag, Sremski Karlovci, Kostajnica, Petrinja, Petrovaradin, Senj i Zemun“ (Kruhek 1978: 36). Činjenica da je Ivanić imao status slobodne vojne općine nije ništa značajno promijenila ili proširila povlastice koje je Ivanić uživao dotada. Stanovnici slobodnih vojnih općina razlikovali su se od stanovnika ostalih vojnih gradova jer nisu morali služiti vojsku niti su morali davati vojsci smještaj, prehranu ili mjesto za spavanje, što su ostali morali. Nadalje, nisu bili dužni davati javni podvoz niti su morali raditi na bilo kakvim javnim radovima ili javnim službama, a svaki je građanin imao pravo biti vlasnikom svoje pokretne i nepokretne imovine. Sudstvo nije bilo organizirano prema vojnim načelima, već prema austrijskim građanskim zakonima. „Građani su sami birali svoju gradsku upravu svake treće godine slobodnim izborom, a izabranu je upravu potvrđivala varaždinska generalkomanda. Izabrano poglavarstvo grada u Ivaniću sačinjavali su gradski načelnik, gradski sudac, gradski upravnik, liječnik, gradski i sudbeni pisar“ (Kruhek 1978: 37). Građani Ivanića imali su sva gradska prava: imali su pravo birati gradske zastupnike, ali i biti birani u gradsku upravu i druge javne službe, imali su pravo poziva na javne skupštine i u redovne općinske i državne rasprave, a koje su se ticale Ivanića i života u Ivaniću. Osim toga Ivanićani su mogli sudjelovati u zakladama općine u odlučivanju dohotka i primanju pomoći iz dohotka.

Zbog takve organizacije i uspješnoga razvoja Ivanić je u 18. stoljeću izrastao u jednu od najbogatijih gradskih općina te se razvio u jak obrtnički centar i trgovište, ne samo za potrebe Vojne krajine nego i šire, diljem Hrvatske pa čak i izvan nje. „Prema jednom popisu u Ivanić-Gradu nalazio se velik broj različitih obrtnika: 1 kolar, 1 bačvar, 2 tesara, 2 stolara, 7 kovača, 2 nožara, 9 bravara, 1 tkalac, 45 njemačkih krojača, 5 slavonskih gumbara, 1 klobučar, 7 postolara, 22 čizmara, 1 sedlar, 2 pekara, 1 kolačar, 2 mesara, 1 dimnjačar, 2 staklara, 9 lončara, 3 brijača i vlasuljara“ (Kruhek 1978: 38). Ovi podaci o broju obrtnika u Ivaniću dobar su pokazatelj gospodarske razvijenosti i razvijenosti obrta, zahvaljujući kojoj je Ivanić postao bogat grad te se i u narednim stoljećima mogao nesmetano razvijati. Bogat i razgranat obrt pogodovali su i razvoju trgovine, koja se u drugoj polovici 18. stoljeća sve više širi i razvija. Od toga razdoblja dolazi do procvata Ivanića i njegove okolice upravo zahvaljujući trgovini koja postaje okosnica gospodarskoga razvoja i napretka.

6. Novovjekovni razvoj Kutine

Kutina, grad i jedno od središta Moslavine, smjestila se na samome kraju ove regije, na njenom jugozapadu te tako s Kutinom Moslavina i završava te započinje zapadna Slavonija. Grad Kutinu, osim samoga naselja Kutina, čine još 23 gradska naselja: Banova Jaruga, Batina, Brinjani, Čaire, Gojlo, Husain, Ilova, Jamarica, Janja Lipa, Katoličke Čaire, Kletišće, Krajiška Kutinica, Kutinica, Kutinska Slatina, Međurić, Mikleuška, Mišinka, Repušnica, Selište, Stupovača, Šartovac i Zbjegovača. Povijest Kutine započinje kada u povijest ostalih moslavačkih naselja. Na ovome području pronađeni su arheološki ostaci iz najranijih povijesnih razdoblja. Iz toga doba potječu nalazi sopotske kulture u naselju Šartovac te ostaci iz brončanoga i željeznoga doba na području Mikleuške. „Arheološki lokalitet *Gradina Marić u Mikleuškoj* predstavlja izuzetnu pojavu na prostorima sjeverozapadne Hrvatske i jednu od najznačajnijih spona u rasvjetljavanju mlađih povijesnih razdoblja u Moslavini“ (Bobovec 2003: 70). U srednjemu vijeku Kutina se razvila u najveće mjesto srednjovjekovne župe Gračenica. Samo ime Kutina se prvi puta spominje 10. studenoga 1256. godine u povelji kralja Bele IV. Postoje razne varijacije strog imena Kutine, a one najčešće su *Kotenna, Kothennya, Kotenya, Katynna, Kotena, Kutena*. „Podrijetlo imena neki autori izvode iz riječi kut (ugao) ili kot (kotac, staja), a kutina znači i dunja“ (Šćitaroci 1998: 194). U kasnom srednjem vijeku Kutina se proteže na području potoka Kutine, točnije od njenog izvora do ušća u potok Trebež. Posjed Kutina kroz povijest je mijenjao mnoge vlasnike, a neki od najvažnijih bile su obitelji Ruhović, Večerinović i Vukoslavić. „Srednjovjekovna Kutina, po prirodi položaja, bila je najviše povezana sa županijskim središtem Gračenica i pavlinskim samostanom na gračeničkom području, što je za razvoj Kutine bilo izuzetno važno. Garić-grad s crkvenom župom sjevernije, kao i Moslavina-grad sa hospitalom sjevero-zapadnije, napose dolaskom Bakača na ove prostore od početka 1493. godine, učinit će još većom međusobnu povezanost s Kutinom“ (Bedić 2003: 92).

6. 1. Kutina u 16. stoljeću

Godine 1493. gospodari kutinske gospoštije, kao i većine Moslavine, postaju grofovi Erdödy, a u njihovom vlasništvu grad ostaje sve do 1780. godine. U to vrijeme, kada cijeloj Hrvatskoj prijete osmanska opasnost, Kutina uživa položaj trgovišta i kaštela pod vlašću Petra Erdodyja. „Već od 1538. godine bili su Kutina i okolica poprište žestokih turskih provala, pa su do 1540. godine uglavnom opustjeli a zastrašeno stanovništvo se razbježalo“ (Mažuran 2003: 125). Kutina je pod osmansku vlast pala 1545. godine, zajedno s ostalim naseljima u Moslavini. Osvajanjem Kutine Osmanlije su ju pripojile svom Bosanskom sandžaku. Kasnije, kada je

osvojena Čazma te je ona postala središte sandžaka, Kutina postaje dio Čazmanskog sandžaka. Isto tako, kada je središte osmanskog sandžaka premješteno u Pakrac, Kutina postaje sastavni dio Pakračkog sandžaka. Sve do kraja vladavine Osmanlija u Kutini, ona je bila u sastavu Cerničkog sandžaka. „Vjerojatno oko 1550. bila je u Kutini osnovana nahija, odnosno sudsko okružje s naibom (zastupnikom kadije) na čelu, koja se u izvorima prvi put spominje pod imenom Kutinovac 1565. godine“ (Mažuran 2003: 126). Za obranu Kutine, s obzirom da Kutina nije imala svoje tvrđave, Osmanlije su postavile svoju vojsku u utvrdu Moslavina (današnja Popovača). Pod osmanskom vlašću Kutina je ostala i nakon potpisivanja Žitvanskog mira. Iako je krajem 16. stoljeća, točnije 1591. godine, područje grada Moslavine oslobođeno od Osmanlija, Kutina u tom hrvatskom oslobodilačkom pokretu nije oslobođena te je ona ostala u sastavu Cerničkog sandžaka. „Razaranjem Moslavine bili su Kutina i okolica rubno područje na granici Cerničkog sandžaka, izloženo stalnim napadima hrvatskih graničara. Je li poslije sklapanja mira na utoku rijeke Zsitve u Dunav 1606. godine Kutina i dalje ostala sjedište nahije, nije poznato, premda će bliže istini biti da je s obzirom na njezin položaj na granici ona bila pripojena nekoj drugoj nahiji“ (Mažuran 2003: 126).

6. 2. Kutina u 17. stoljeću

U 17. stoljeće Kutina je ušla u sastavu Osmanskog carstva, točnije njihovog Cerničkog sandžaka. Kutinu su od Osmanlija oslobodili vojnici iz ivaničke kapetanije, koji su protjerali Turke do rijeke Ilove te ih na taj način udaljili od Kutine do naselja u njejoj okolici. „Silom oružja i neizvjesnošću ishoda rata s Turcima stavljen je taj prostor pod vojnu upravu. Opravdanom ta odluka pokazala se, u jesen 1690. kad su Turci opet prešli Savu i zaposjeli Brod, Požegu, Gradišku i Pakrac i u njih smjestili svoje posade. Na taj način Kutina i njezina okolica bili su ponovno ugroženi da ih preotmu Turci“ (Mažuran 2003: 126).

Konačnim protjerivanjem Turaka iz Kutine, ali i Slavonije, te svojevrsnom normalizacijom stanja, pojavilo se pitanje vlasništva Kutine i okolnih naselja. Pravo na gospoštiju Kutina polagali su nasljednici grofova Erdödy, koji su tvrdili kako Kutina pripada njima prema povijesnom pravu jer je bila pod njihovom vlašću prije nego je pala u turske ruke. O vlasništvu nad posjedom Kutina odlučivalo je kraljevsko povjerenstvo za buduće uređenje Slavonije i Srijema, na čijem čelu se nalazio Don Ferdinand Carl grof Caraffa di Stigliano. „Podnoseći izvještaj caru Leopoldu I. o uređivanju Caraffa kaže da je Kutina malo seoce, a u njezinoj okolici nalazi se još i manje seoce Repušnica“ (Mažuran 2003: 127). Caraffi je, dok je boravio na području Kutine, udovica Nikole Erdödyja, uložila zahtjev da se njejoj obitelji vrate svi posjedi kojima su gospodarili do dolaska Osmanlija. Odlučeno je kako pitanje vlasništva Kutine

mora raspraviti Dvorska komora u suglasnosti s Bečkim dvorom. Krajem stoljeća donesena je odluka kako Kutina, zajedno sa svojom širom okolicom, prelazi pod vlast Dvorske komore u Beču. Tom su odlukom grofovi Erdödy izgubili svoj posjed i utjecaj koji su imali na području Kutine i njene okolice.

Još i prije službene odluke Dvora, Kutina je stavljena pod upravu komore te je priključena ravnateljstvu u Požegi. Kako bi komorska uprava postala legitimna vojska je trebala napustiti Kutinu i Repušnicu. Međutim, vojsci se nije žurilo s napuštanjem Kutine i Repušnice pa je i za uspostavu komorske vlasti trebalo nekoliko godina. „U odnosu na to i opće prilike, kao i otpore stanovništva novoj feudalizaciji, vrlo sporo se odvijalo naseljavanje i obnova napuštenih sela. Na području cijelog okružja bila su tako među prvima obnovljena sela Ilova i Husain“ (Mažuran 2003: 129).

6. 3. Kutina u 18. stoljeću

Osamnaesto stoljeće nije bilo prosperitetno za područje Kutine, kao što je bilo za ostala naselja na moslavačkom području. „Čak nekoliko desetljeća nakon odlaska Turaka prostor kutinske gospoštije bio je nenaseljen. Godine 1720. još nema nijednoga selišta. Dvadesetih godina 18. stoljeća započinje naseljavanje“ (Šćitaroci 1998: 195). Problem nenaseljenosti se javio kao posljedica neriješenih vlastelinskih odnosa. Taj je problem prenesen još iz 17. stoljeća te je obilježio i prvi dio 18. stoljeća. Svo vrijeme trajanja spora između grofova Erdödyja i Dvorske komore, komora je narušavala prava Kutinčana te je stanovništvo konstantno bilo izloženo svim vrstama nasilja i samovolje. Kutina s okolicom vraćena je obitelji Erdödy 1738. godine poveljom kralja Karla VI. Međutim, pravo vlasništva nad Kutinom nije samo tako prepušteno Erdödyjima, već su oni morali ispuniti određene uvjete te se obvezati da će se pokoravati sudbenosti, davanjima i porezima kakvi su bili u Donjoj Slavoniji. „Banska konferencija predlaže 1743. godine kraljici Mariji Tereziji da se Kutina pripoji Križevačkoj županiji, a to opetuje i Hrvatski sabor u nekoliko navrata od 1746. do 1755. godine. Bečki se dvor tome odlučno suprotstavljao, tako da je gospoštija Kutina ostala u sastavu Požeške županije sve do ukinuća Vojne krajine 1886., kada se priključuje Bjelovarsko-križevačkoj županiji u sklopu koje je bila do 1924. godine“ (Šćitaroci 1998: 195).

Područje Kutine, nakon što je vraćeno u posjed obitelj Erdödy, sastojalo se od sedam sela (Kutina, Repušnica, Husain, Batina, Ilova, Zbjegovača i Šartovac) sa ukupno 62 selišta. Grofovi Erdödy pokrenuli su u drugoj polovici 18. stoljeća obnovu Kutine. Tom je obnovom izgrađen mali ladanjski dvorac te župna crkva Marije Snježne. „Dosta umješno vođenom upravom

vlastelinstva obnavljana su nekadašnja i osnivana nova naselja, čime se postupno povećavala i naseljenost. Usporedno s tim mijenjao se i sam krajolik jer su nestale mnoge šume i šikare“ (Mažuran 2003: 144). O razvoju Kutine svjedoči i činjenica da je ondje, odlukom Marije Terezije, osnovana škola koja je s radom započela 1790. godine. Napredak i razvoj Kutine i njene okolice uslijedili su i u narednim stoljećima. Takav nagli i brzi razvoj preobrazit će Kutinu iz zaostalog naselja pod osmanskom vlašću u centar Moslavine i njeno regionalno središte.

7. Urbani razvoj moslavačkih naselja

„Razvoj mnogobrojnih naselja i gradova na tlu današnje Hrvatske povezan je uz dugotrajnu tradiciju života ljudskih zajednica na tom prostoru. Raznolikost životnih uvjeta koje je pružalo tlo, geografska konfiguracija terena, bogatstvo i plodnost određene regije, izoliranost odnosno tranzitna povezanost pojedinog područja, položaj strmih vrhunaca ili zaštićenih uzvisina“ (Mohorovičić 2000: 553) samo su neki od uvjeta koji utječu na nastanak i razvoj gradova. Gradovi na području cijele Hrvatske, pa tako i na području Moslavine, od najranijih su vremena građeni planski i „na lokacijama koje su čovjeku pružale povoljne uvjete života i sigurnost od pretpovijesnog preko antičkog do srednjovjekovnog razdoblja, pa zbog toga u doba baroka nailazimo u prisutnom slijedu kontinuiranog razvoja njihove izgradnje često na bogatu supstrukciju starije antičke, srednjovjekovne ili renesansne urbane sheme“ (Mohorovičić 2003: 579). Dobar prirodni i geografski položaj te prirodna bogatstva kojima obiluje regija Moslavina bili su jedan od ključnih čimbenika za razvoj naselja na ovome području. Svoj dobar urbanistički razvoj naselja Popovača, Ivanić Grad i Kutina mogu na prvome mjestu zahvaliti upravo geografskom položaju koji im je omogućio uspostavljanje kvalitetne obrane u vrijeme osmanskih napada, ali i dobru podlogu za brzu i kvalitetnu obnovu i ponovni razvoj nakon nestanka te iste opasnosti.

Međutim, na razvoj gradova u Hrvatskoj, osim prirodno-geografskih čimbenika, znatno su utjecali vanjski čimbenici poput političkog stanja, društvene situacije i položaja te naklonost ili nenaklonost pojedinog vladara. Tako se u Hrvatskoj može pratiti dvosmjerni razvoj. „U južnom i zapadnom dijelu Hrvatske (Dalmacija i Istra) čovjek je od davnine gradio svoje domove, gradine, naselja i gradove pretežno od kamena, dok je u istočnom i sjevernom dijelu Hrvatske (područje između Drave, Dunava, Save i Kupe) svoje nastambe, gradišta, selišta i gradove podizao pretežno od drva i opeke“ (Mohorovičić 2003: 579). Kontinentalna Hrvatska kroz povijest je često bila na udaru mnogih osvajača, a u razdoblju novoga vijeka ovo je područje posebno pogođeno osmanskim prodorima, pustošenjima i osvajanjima. Upravo zbog toga na tome su području bile česte migracije stanovništva što je uzrokovalo uništavanje i propadanje urbanih struktura toga područja.

U razdoblju 15. i 16. stoljeća pri izgradnji gradova prevladava pravilna geometrijska praksa gradnje. „Barokna kompozicija kreira, u duhu centralističkog shvaćanja feudalnog apsolutizma, kao glavni reprezentativni motiv gradskog ansambla snažnu urbanu magistralnu os vizualno usmjerenu prema centralno smještenom trgu, parku s fontanom, istaknutoj rezidenciji, sakralnom objektu, reprezentativnoj palači ili monumentalnom spomeniku“ (Mohorovičić

2003: 579). Takav način gradnje karakterizirao je krajeve koji nisu bili pod izravnom osmanlijskom opasnošću i koji nisu bili uništeni osmanskim prodorima. U kontinentalnoj Hrvatskoj, na prostoru koji su poharale Osmanlije, u 17. i 18. stoljeću dolazi do obnove gradova i ponovne izgradnje uništenih gradskih središta. „Na ratovanjem opustošenom kontinentalnom području Hrvatske (...) ostvaruje se ponajprije brza gradnja snažnih baroknih utvrđenja i potom postupna gradnja sasvim novih baroknih naselja i gradova lociranih uz trajno prisutne srednjovjekovne ceste i ulične trase“ (Mohorovičić 2003: 580).

Kao što je već ranije spomenuto, moslavačka naselja Popovača, Ivanić Grad i Kutina svoju povijest prate još od najranijih, antičkih vremena, kada su na tome području građena prva naselja. Ta naselja, koja su kroz vrijeme nadograđivana i utvrđivana, svoj kontinuitet su održala sve do razdoblja novoga vijeka. U 16. stoljeću ta naselja dobivaju novo značenje te bivaju pretvorena u obrambene građevine i utvrde za obranu od sve češćih osmanlijskih napada. Također, u 16. stoljeću, razdoblju najsnažnijih turskih napada i osvajanja na hrvatskom prostoru, izgradnja i razvoj moslavačkih naselja stagniraju te bivaju u potpunosti zaustavljena osvajanjem pojedinih naselja. Obnova i pojačani razvoj naselja dolaze nakon oslobođenja moslavačkog kraja, u 17. stoljeću. „Posebni su tipološki slučaj na tom području gradovi naselja koje u posttursko doba na teritoriju Vojne krajine podiže vojna uprava prema administrativno strogo određenoj urbanoj shemi pravilnoga pravokutnog rastera sastavljenog od dva niza paralelnih i međusobno okomito križanih ulica. Ovaj se pravilni pravokutni urbani ulični raster često ostvaruje i u slučajevima bočnih proširivanja baroknih gradova obnovljenih uz očuvanje trase ranije nepravilnih srednjovjekovnih tokova glavnih uličnih arterija“ (Mohorovičić 2003: 580).

Naselje Popovača, nakon oslobođenja od turske vlasti, postupno se gradi i širi te poprima obilježja koja ju odlikuju do današnjih dana. U 17. stoljeću nekadašnja utvrda Moslavinograd širi se iz zidina dvorca te se naselje proširuje u dolinu koja je okruživala dvorac. Na tom će se području uskoro razviti naselje Popovača, koje s vremenom postaje srce Moslavine. Iako se razvoj naselja i dalje koncentrirao oko imanja obitelji Erdödy, ono se polako počinje osamostaljivati.

Ivanić Grad je svoj novovjekovni urbanistički razvoj temeljio na postojećoj vojnoj strukturi, koja mu je u vrijeme turskih osvajanja pribavila položaj jedne od najvažnijih obrambenih utvrda. Nakon smanjenja i nestanka osmanske opasnosti Ivanić Grad se nastavlja razvijati na vojnim načelima i vojnim pravilima. Kao i ostala naselja, tako se i Ivanić Grad širi izvan gradskih zidina te postepeno postaje jedno od najvažnijih moslavačkih naselja.

Kutina je moslavačko naselje koje se najduže zadržalo pod osmanskom vlašću pa je, s obzirom na to, i njen urbanistički razvoj kasnio za razvojem ostalih moslavačkih naselja. Međutim, nakon oslobođenja od turske vlasti Kutina se kreće ubrzano razvijati i širiti. Ona je, kao i naselje Popovača, bila pod vlašću obitelji Erdödy pa svoj razvoj i izgradnju Kutina može zahvaliti upravo toj obitelji. Dobar geografski položaj i povoljan gospodarski rast omogućili su ubrzani razvoj Kutine na svim poljima. Kutina se s vremenom sve više širi te poprima obilježja klasične novovjekovne urbanističke gradnje s pravilnim rasporedom ulica koje se križaju pod pravim kutom. Ovakav razvoj uzdići će Kutinu u centar Moslavine i središte prema kojem gravitiraju stanovnici čitavoga kraja.

8. Zaključak

Novi vijek, u svjetskoj povijesti pa tako i u hrvatskoj povijesti, prepun je raznih događaja, velikih preokreta, burnih ratova, slavni bitaka i velikih pobjeda koje su značajno promijenile tijek povijesti i stvorile svijet kakav danas poznajemo i u kojem živimo. Razdoblje novoga vijeka za Hrvatsku nije bilo veličanstveno, bogato i raskošno razdoblje u kojemu su stanovnici Hrvatske uživali u miru i blagostanju. Upravo suprotno, Hrvatska je u ovome razdoblju bila podčinjena, ovisila je o drugima, a na njenom prijestolju smjenjivale su se strane vladarske kuće. Od Arpadovića i Anžuvina, preko Jagelovića sve do Habsburgovaca, svaki je vladar želio iskoristiti i podčiniti Hrvatsku sebi te iz nje uzeti ono najbolje i ono što im je u određenom trenutku bilo potrebno. Osim što se morala boriti za svoj položaj i svoja prava, Hrvatska se u novome vijeku našla suočena s još jednom velikom opasnošću, Osmanlijama, koje su brzo i snažno prodirale s istoka i prijetili da će pokoriti cijelu Europu. Hrvatska je imala važnu ulogu u obrani Europe od Osmanlije te su upravo zahvaljujući Hrvatskoj mnogi europski gradovi ostali pošteđeni turskih napada i osvajanja. O snazi koju je imala osmanska vojska govori činjenica da je Hrvatska u 16. stoljeću svedena na ostatke ostataka, najmanji teritorij ikada u povijesti. Razdoblje 17. i 18. stoljeća, razdoblje je postupne obnove i razvoja krajeva koji su oslobođeni od Turaka. Hrvatska će pod vlašću Habsburgovaca ostati sve do 1918. godine i raspada Austro-Ugarske Monarhije te tada ponovno kreće u novu obnovu i razvoj.

Moslavina je regija u Hrvatskoj koja u razdoblju novoga vijeka i prije turskih osvajanja nije bila pretjerano razvijena, a većinu stanovnika činili su kmetovi seljaci. Pojedini su posjedi imali svoje vlasnike te je svaki vlasnik drugačije vodio svoj posjed, pa su se i naselja razvijala drugačijom brzinom i na drugačiji način. U novome vijeku Moslavina nije ostala pošteđena osmanskih provala, pljački i osvajanja. Velik dio Moslavine se već polovicom stoljeća nalazio pod osmanskim vlašću. Osmanskoj vojsci odolijevao je samo Ivanić Grad koji je bio dobro utvrđen i branjen te koji je bio strateški važno mjesto za obranu. Krajem 16. stoljeća smanjuje se opasnost od osmanskih napada te moslavačka naselja kreću u postupnu obnovu. U 17. stoljeću dolazi do rasta svih naselja i to doseljavanjem stranog stanovništva na oslobođena područja, što uzrokuje promjenu etničkog sastava Moslavine. Osamnaesto stoljeće obilježava rast i razvoj na gospodarskom i društvenom polju te sve veći napredak i porast važnosti moslavačkog kraja.

Razvoj Popovače, Ivanića i Kutine u novome se vijeku bitno razlikuje. Popovača je bilo malo naselje koje je, kao takvo, osnovano tek nakon odlaska Turaka s toga prostora. Pravi zamah u razvoju Popovača je doživjela u 17. i 18. stoljeću za vrijeme vladavine obitelji Erdödy u tom

kraju. Svoj dobar i brz razvoj Popovača može zahvaliti povoljnom smještaju i položaju, koji je omogućio lokalnom stanovništvu da se bavi skoro svim granama poljoprivrede (vinogradarstvo, ratarstvo, stočarstvo). Dobar prometni položaj i razvoj prometnica stvorili su od Popovače važno prometno čvorište te sjecište puteva između istoka i zapada Hrvatske.

Ivanić Grad se razvijao drugačije od Popovače. Još i prije osmanskih osvajanja Ivanić je uživao položaj povlaštenoga grada te je kao takav imao brojne povlastice koje su ga razlikovale od ostatka moslavačkih naselja. Dolaskom turske opasnosti raste i važnost Ivanića, u kojemu je izgrađena utvrda kao temelj obrane. Ivanić nikada nije osvojen i nije postao dio osmanskog teritorija. Odlaskom Turaka Ivanić Grad postaje dio Vojne krajine u kojoj nastavlja uživati svoj povlašteni položaj. Sedamnaesto i osamnaesto stoljeće razdoblja su naglog rasta i razvoja Ivanić Grada. Ivanić ponovno, i u sklopu Vojne krajine, uživa povlašten položaj te se zbog toga u gradu razvijaju obrt i trgovina koji će od Ivanića stvoriti važan trgovački i obrtnički centar za cijelu Hrvatsku.

Kutina se razvijala vrlo slično kao i Popovača, samo što je njen razvoj dosta kasnio za ostalim moslavačkim naseljima. Kutina je, za razliku od ostatka Moslavine, dugo bila pod osmanskom vlašću te se to osjetilo i u njenom kasnijem razvoju. Pravu obnovu i razvoj Kutina s okolicom doživljava tek u drugoj polovici 18. stoljeća kada je ponovno vraćena u vlasništvo grofova Erdödyja. Zahvaljujući ubrzanom rastu i razvoju Kutina će se u narednim stoljećima prometnuti u regionalni centar Moslavine.

Novovjekovni razvoj moslavačkih naselja Popovače, Ivanić Grada i Kutine uvelike je ovisio o njihovom geografskom položaju, o njihovoj povijesti, a najviše o šteti koju su naselja pretrpjela za vrijeme osmanskih osvajanja. Razvoj u 16., 17. i 18. stoljeću odredio je daljnji razvoj tih naselja, ali i Moslavine kao regije. Zahvaljujući dobrom položaju Moslavina, pa tako i njena naselja, postat će važan dio Hrvatske te će upravo iz Moslavine niknuti mnoga poznata imena koja će obilježiti kasniju hrvatsku povijesti i odrediti tijek povijesnih zbivanja.

Popis literature

1. Badalić, Josip (1979.) „Moslavačke razglednice“, Narodna tiskara i knjigovežnica Kutina: Kutina.
2. Bedić, Marko (2003.) »Kutina – najveće mjesto srednjovjekovne župe Gračenica«, u: Dragutin Pasarić (ur.) *Kutina: povijesno-kulturni pregled s identitetom današnjice*, Kutina: Matica hrvatska Kutina, str. 86 – 92.
3. Beleta, Stjepan (1992.) »Drevna Moslavina«, *Muzejski vjesnik: glasilo muzeja sjeverozapadne Hrvatske*, godina XV, broj 15: 85 – 86.
4. Beleta, Stjepan (1993.) „Stota obljetnica Dobrovoljnog vatrogasnog društva Popovača 1893. – 1993.“, Kastmüller: Popovača.
5. Bobovec, Ana (1993.) »Grad Moslavina u svjetlu dosadašnjih arheoloških istraživanja«, *muzejski vjesnik: glasilo muzeja sjeverozapadne Hrvatske*, godina XVI, broj 16: 17 – 21.
6. Bobovec, Ana (2003.) »Tragom arheoloških nalazišta Moslavine«, u: Dragutin Pasarić (ur.) *Kutina: povijesno-kulturni pregled s identitetom današnjice*, Kutina: Matica hrvatska Kutina, str. 63 – 85.
7. Budak, Neven (2007.) „Hrvatska i Slavonija u ranome novom vijeku“, Leykam international: Zagreb.
8. Holjevac, Željko i Močanin, Nenad (2007.) „Hrvatsko-slavonska Vojna krajina i Hrvati pod vlašću Osmanskoga Carstva u ranome novom vijeku“, Leykam international: Zagreb.
9. Krčelić, Baltazar Adam (1901./1952.) *Anuae ili Historija 1748. – 1767.*, prev. Veljko Gortan, Zagreb: HAZU.
10. Krmpotić, Ljudevit (1997.) „Izvještaji o utvrđivanju granica Hrvatskog Kraljevstva od 16. do 18. stoljeća“, Zrinski d.d.: Čakovec.
11. Kruhek, Milan (1978.) „Ivanić-Grad: prošlost i baština“, u: Berislav Kezele (ur.), NIŠRO *Prosvjeta: Ivanić Grad*.
12. Lončar, Jelena (2008.) „Moslavina – povijesno-geografsko značenje i obilježja“, <https://geografija.hr/moslavina-povijesno-geografsko-znacenje-i-obiljezja/> (datum objave 10. ožujka 2008.).
13. Mažuran, Ive (1998.) „Hrvati i Osmansko Carstvo“, Golden marketing: Zagreb.

14. Mažuran, Ive (2003.) »Kutina i okolica u XVIII. stoljeću«, u: Dragutin Pasarić (ur.) *Kutina: povijesno-kulturno pregled s identitetom današnjice*, Kutina: Matica hrvatska Kutina, str. 125 – 146.
15. Mohorovičić, Andre (2000.) »Razvoj naselja i gradova na području sjeverne Hrvatske«, u: Eduard Hercigonja (ur.) *Hrvatska i Europa: kultura, znanost i umjetnost*, svezak II., Zagreb: Školska knjiga, str. 553 – 585.
16. Mohorovičić, Andre (2003.) »Gradovi u Hrvatskoj«, u: Ivan Golub (ur.) *Hrvatska i Europa: kultura, znanost i umjetnost*, svezak III., Zagreb: Školska knjiga, str. 579 – 599.
17. Nemeš, Maja (2021.) »Historijsko-geografski razvoj Moslavine«, diplomski rad, Sveučilište u Zagrebu, Zagreb.
18. Pasarić, Dragutin (2005.) „Popovača usred Moslavine“, Spiritus movens: Kutina.
19. Pasarić, Dragutin (2015.) „Popovača grad usred Moslavine“, Spiritus movens: Kutina.
20. Šćitaroci, Mladen i Bojana (1998.) „Dvorci i perivoji u Slavoniji: od Zagreba do Iloka“, Šćitaroci: Zagreb.
21. Šišić, Ferdo (1938.) „Politika Habsburgovaca spram Hrvata do Leopolda I.“, <https://dizbi.hazu.hr/a/?pr=iiif.v.a&id=169975> (pristupljeno 05. svibnja 2022.).
22. Šišić, Ferdo (2004.) „Povijest Hrvata: Pregled povijesti hrvatskog naroda 600. – 1918.“, Marjan tisak: Split.
23. Moslavina. *Hrvatska enciklopedija, mrežno izdanje*. Leksikografski zavod Miroslav Krleža, 2021. Pristupljeno 6. 5. 2022.
<<http://www.enciklopedija.hr/Natuknica.aspx?ID=42068>>.